

અર્પણ
સો. રંજનને

વિલાય રંગો નલ ઈન્દ્રચાપના
ને ઘોર લેંકાર તમિસ્ર આવરે;
ન ચંદ્ર, તારા, રવિની પ્રલાકલા,
દિશે દિશા ધુમ્મસ-મલાનતા ધરે;
ત્યારે મૃદુ અંતર સૌમ્ય જ્યોતિ
હિજળવી શાશ્વત પંથ કોટિ
જલી રહે નિર્મળ પ્રેમની; હું
ચહું, ચહું છેવટ એટલું ચહું !

અનુક્રમ

૧ અભ્યર્થના	૧	૨૬ કુમુદિની	૩૨
૨ પ્રતિમા	૨	૨૭ અનુત્તર	૩૩
૩ રહુ ત્યા, રાચુ ત્યા	૩	૨૮ કોલેન્ડ્રા કૃત્તો	૩૪
૪ હથે મારે રથુરે જે	૪	૨૯ શિશુને	૩૭
૫ જ્યોતિ	૬	૩૦ ગિદગીના સુગોમનો	૪૦
૬ પ્રણયભરમ	૭	૩૧ નિષ્કિચન	૪૩
૭ હૃદયને	૮	૩૨ દિવ્યરમ્યા પરિચિતિ	૪૪
૮ એ વાદળી	૧૦	૩૩ લનાનો પ્રશ્ન	૪૭
૯ પ્રણતા તણા રાજ્ય હો	૧૧	૩૪ ટપાળી કાગળ વહેચો રે	૫૧
૧૦ વિવેચક ચાલુક્ય	૧૨	૩૫ નૂતન પથ પર	૫૩
૧૧ જખતા	૧૩	૩૬ વહેવા દે ગીત કવિ	૫૪
૧૨ છવનની કરુણતા	૧૪	૩૭ એક અલિનાથે	૫૫
૧૩ ગણુ ભાગ્ય એ	૧૫	૩૮ પ્રિયામધુ	૫૬
૧૪ શાને	૧૬	૩૯ શ્રી જમ્બે ગુવાની	૫૭
૧૫ વિવાપ	૧૭	૪૦ દુષ્પ આરાધના	૫૮
૧૬ આર્તરટણા	૧૯	૪૧ આદળ મિનન	૫૯
૧૭ મનીષા	૨૦	૪૨ વિસંવાદ	૬૦
૧૮ આર્નદ હે	૨૨	૪૩ સલામ	૬૧
૧૯ ભાગી ઠોઠો પ્રભાત	૨૫	૪૪ પ્રથમ મિનનની સ્મૃતિ	૬૨
૨૦ ગાન મેના મળાના	૨૬	૪૫ સખિ! તું-વિરહિત વિશ્વમા	૬૪
૨૧ વાદળી વગસી ગઈ	૨૭	૪૬ હૃદયે હૃદયે	૬૫
૨૨ આજ મારું મન કોલે રે	૨૮	૪૭ ત્રિપથ વિધિને	૬૬
૨૩ ન જાણુ	૨૯	૪૮ ગાત્રમાદર્શ	૬૭
૨૪ તને હું દુનિયા કહું	૩૦	૪૯ હે પુત્ર	૬૮
૨૫ અમારું જગત	૩૧	૫૦ જવાહીર	૬૯

૫૧ નોકરી	૭૦	૭૧ મેહુલિયે મહેર કહી રે !	૧૧૧
૫૨ અમના ?	૭૧	૭૭ પ્રીતના ગીતો ગાળે	૧૧૨
૫૩ સુમિત્રે	૭૨	૭૮ રંગ પડી હોત !	૧૧૩
૫૪ સ્નાનગ	૭૩	૭૯ કવિત્રી બોળાફરતો	
૫૫ સ્વપ્ન	૭૬	મરજો	૧૧૫
૫૬ કોઈ પેતા જોગીની	૮૦	આ મુગના કવિમો	૧૧૭
આખડી હસાવે	૭૮	૮૧ કહી દે દે મમ પુસ્તક	
૫૭ હપાતું રાજ	૮૦	કવિતના	૧૧૮
૫૮ સરજ જીયો રંગસોનેરી	૮૨	૮૨ શુદ્ધ યાવા દીઓ મૌ	
૫૯ મંગ ગમન લહરાય !	૮૩	ધરી અગ્નિને	૧૨૦
૬૦ હિયા	૮૫	૮૩ સમાન હપ	૧૨૧
૬૧ પર્ણિદોમણિ	૮૭	૮૪ પ્રિયા રસિકા ?	૧૨૩
૬૨ ધન્ય દિવમ	૮૯	૮૫ અરમણીય મૂંઝવણ	૧૨૪
૬૩ બાળકા ને જીભજવા	૯૧	૮૬ આપની યાદી	૧૨૫
૬૪ મજત	૯૩	૮૭ બે મિનન	૧૨૭
૬૫ અવધૂત આલ્યો	૯૫	૮૮ કેશરાતુઓને	૧૨૯
૬૬ ધરિત્રીનું રુદ્ધ	૯૭	૮૯ લીટી રચાતી ચાલી	૧૩૧
૬૭ પૂ મહાત્મા ગાંધીજીને	૯૯	૯૦ પૂમ હપરથી	૧૩૩
૬૮ નદનવનનું પંખી	૧૦૦	૦૧ પ્રણય અને પરિણય	૧૩૪
૬૯ સ્વ કવિ મેઘાણીને	૧૦૧	૯૨ દેવ ફુડુંબી ગાળે	૧૩૫
૭૦ જોગીના જોગકોઈજીનો	૧૦૩	૯૩ શુ બેઝ્યો'તો સિંહ ?	૧૩૭
૭૧ મહર્ષિ ઠાગોરને	૧૦૪	૯૪ એક દોષેનિયનને	
૭૨ આવણ માસે	૧૦૫	એવી ટેવ	૧૩૮
૭૩ વારાના પાયરા	૧૦૭	૯૫ કવિકાવના કૃષ્ણસુખમા	૧૪૧
૭૪ દે જલ વરસો	૧૦૮	૯૬ દોનેજ વિદ્યાર્થીને	૧૪૨
૭૫ ધરતીનો માદ	૧૧૦		

આ લેખકની અન્ય કૃતિઓ

માનવતાનાં સિલામ (નવલકથા)

‘ અંદલ ટોમ્સ કેપ્લિન ’ નો ગુજરાતી અનુવાદ : ઠાકા સાહેબ ઠાલેલકરના પ્રવેશક સાથે.

(૧) ગુપ્તી જીવનની પગદંડી :

ગૃહજીવનમાં માધુર્ય રેલવટી ત્રણ પથદર્શિકાઓ

‘ ફળ આણિ ફળ ’ નો અનુવાદ: દાદાસાહેબ માવજંઠરના પ્રવેશક સાથે.

(૨) સદાચારને પગલે

અથવા શિષ્ટાચાર

‘ પુઢે પાઝલ ’ નો ગુજરાતી અનુવાદ

(૩) મધુમાલતીનું સૌંદર્ય (છપાય છે)

‘ તુમચેં સ્થાન કોણતેં ? ’ નો અનુવાદ: શ્રી ના. દા. ઠાકરસી યુનિવર્સિટીના વાઈસ ચાન્સેલર શ્રી. પ્રેમલીલા ઠાકરસીના પ્રવેશક સાથે.

લેખકનું નિવેદન

બે વર્ષથી પ્રગટ થઈ થઈ કરતો કાવ્યસંગ્રહ આ વર્ષે પ્રગટી શકે છે તેને હું ઈશ્વરની કૃપા સમજું છું. છેલ્લાં વીસેક વર્ષે હરમ્યાન લખાયેલ કાવ્યોમાંથી વીણણી કરીને આ સંગ્રહ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. કાવ્યોની પસંદગી બાબતમાં મારા રનેહી મિત્ર શ્રી. મુકુન્દરાય પારાશર્યાનાં સૂચન ને માર્ગદર્શન મને ઉપયોગી નીવડ્યાં છે તેનો સાભાર ઉલ્લેખ કરું છું. પૃષ્ઠોની મર્યાદા, કાગળના ઊંચા ભાવ વગેરે લક્ષમાં રાખી ઘણાં કાવ્યોને આગામી સંગ્રહ માટે મુલતવી રાખવાં પડ્યાં છે. છતાં એકવિધતા ન પ્રવેશી જાય એ માટે વિવિધ વિષયોનાં કાવ્યોમાંથી વરણી કરી સંગ્રહને બને તેટલો પ્રાતિનિધિક બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ પુસ્તકની મુદ્રણ-પ્રકાશન વગેરે બાબતમાં આત્મીયતાપૂર્વક રસ લઈ યોગ્ય વ્યક્તિઓનાં સહાય-સંપર્ક મેળવી આપનાર મુ. શ્રી. વાલજી ગોવિંદજી દેસાઈનાં મમતા ને સહભાવ માટે હું તેમનો ઋણી છું. પોતાનીજ કૃતિ પ્રગટ થવાની હોય તેટલી આત્મીયતાથી છાપકામની દેખભાળ રાખનાર રનેહી ભાઈ શ્રી. મુકુન્દરાય પંડ્યા, એમ. એ., સંસ્કાર સાહિત્ય મંદિર (ભાવનગર) વાળા શ્રી. બાબુભાઈ શાહ તેમજ આ કામને આવશ્યક બધી દોડાદોડી કરી મને ચિંતામુક્ત રાખનાર આશાસ્પદ તસ્વીરકાર મારા નાના ભાઈ શ્રી. જિતેન્દ્ર ઓઝાની સેવા કેમ વિસરાય ?

અંતમાં, અનેકવિધ કામોના અનિવાર્ય જોગ નીચે હોવા છતાં પણ આ કાવ્યસંગ્રહ માટે સ્વાગત-સત્કાર તથા પુરો-વચન લખી મોકલનાર વિદ્વદ્વર્યો પ્રા. શ્રી. અનંતરાય રાવળ, પ્રિ. મનસુખલાલ ઝવેરી તેમજ સામળદાસ દેલ્લેજમાં શુજ-રાત્રીના પ્રાધ્યાપક પદેથી ચોતાના સંપર્કમાં આવનાર અનેક વ્યક્તિઓની સાહિત્યલિપિઓને પોપી, સંસ્કારી તેને સર્જન-ક્ષેત્રમાં પ્રેરણા ને પ્રોત્સાહન આપનાર શુરુવચ્ચ શ્રી. રવિશંકર મ. જોષી-આ સૌનો, તેમનાં માસ પ્રત્યેનાં સ્નેહ અને મમતા બદલ હૃદયપૂર્વક આભાર માનું છું.

આશા છે કે શુજરાત આ કાવ્યસંગ્રહને આવકારશે.

૨૦-૬-૫૬

પૂના

શશિનુ ઝોઝા

સ્વાગત

તમારાં કાવ્યો જોયે આનંદ થયો. કેાણ જાણે કેમ પણ મારા મનમાં તમારી પદ્યપ્રવૃત્તિ પરત્વે પ્રધાનપણે એવી છાપ સંઘરાયેલી કે તમે પદ્યરચનાની કસરત હાસ્યની હળવાશ અર્થેજ કરો છો. તમારી એવીજ રચનાઓ મારી નજરે ચડી હશે તેથી એમ બન્યું હશે. પણ તમારાં કાવ્યોના આ મુદ્રિત સંગ્રહે તમારામાંના જીવનકારુણ્યદર્શને સંવેદનશીલ અને ભાવના ભક્તના આંતર ગાંભીર્યવાળા કવિની ઓળખાણ કરાવી. એ કવિ જીવનના વિનોદાંશને પકડી થોડી રમૂજ કરી જાણે છે તેમ જીવનકારુણ્યને ઓળખી-જોઈ-ગાઈ શકે છે. છતાં સારી વાત મને એ લાગી કે તમારામાંના એ કવિ તેથી નિર્વેદમાં ડૂબી જતો નથી; આનંદ, સ્ફુર્તિ, પુરુષાર્થ એને અંતરથી વિશેષ ભાવે છે. પ્રકૃતિસૌંદર્યનું ને નિર્દોષ જાળકનું દર્શન જીવનવૈષમ્યના દર્શનથી ઉપજે તેવા નિર્વેદને જીજ્ઞાસનાર એને મારે બને છે. પ્રકૃતિસૌંદર્યને તેમ ભારતના સ્વરાજને અને એને આણી આપનારને ય તમે જે ઊણટથી ગાયાં છે તે પણ વાચકોને તમારી વિશેષ ઓળખાણ આપશે. ગુર્જર કાવ્યક્ષેત્રે તમારા આ વિધિસર થતા પ્રવેશ વેળા તમારી કાવ્યસાધનાને ઓર તેજ ને વેગ ઈન્છું છું. ૨૧

અનંતરાય મ. રાવળ

ગુજરાતીના પ્રાધ્યાપક

ગુજરાત કોલેજ

૧૧-૫-૫૯

અમદાવાદ.

મહત્વની શુદ્ધિ

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	
૧	૧૦	કુપમાંડુકય	કુપમાંડુકય
૭	૧૧	પ્રણય	પ્રણય
૭	૧૪	ગયો	ગયું
૧૦	હેલી	ચોરી	ચોરી
૩૭	૧૨	મનુજાવસ	મનુ જાવજા
૪૩	૧૩	બધું	બધું
૪૮	૨૫	' ઠકા '	' ઠાકા ! '
૫૦	૪	હસતે	હસતે
૫૩	૬	જલદી	જલધિ
૫૩	૭	ખણી	ખણ
૧૨૯	૪	ચમકાવંતું	ચમકવંતું
૧૩૪	૮	પગટયા !	પ્રગટયા !
૧૪૨	૪	લેજે, !	લેજે !
૧૪૨	૧૮	રહે	રહે
૧૪૩	૧૦	મદા	સદાગે

અર્થના

[શિખરિણી]

ઉપા ને સંધ્યાના વિલવ ભરી રંગે લાભકતા
મૃદુ આછા આછા પ્રણયરસમાં અંતર તણી
ઝળેળી મેં પીંછી, સકલ જગ-સૌંદર્ય પ્રતિમા
મનોનેત્રે ધારી ચીતરી તવની છે સરસતા !
ન રથોદયે મોહ્યું આ હૃદય, રસ માંગલ્ય નીતરું,
બધે તંતુ તંતુ આણુ આણુ ઠરુણાર્દ્ર, રસિયું—
અનન્યા પ્રીતિનું—પ્રતિ હૃદય દેખી ઉછળતું
વિશાળી સૃષ્ટિને નિરખી ચળ વારિ છલકતું !
જગે વ્યાપી જાડી, કુટિલ, છલધેરી અવનતિ
તણી ગતી, સ્વાર્થી, મલિન કુયમાંડુકય, રજની
અઘેઘેરી, સંકૃચિત સ્થળ સ્થળે કૈંતવભરી
દશા !—ના, ના—અહીંના—સ્વપન પણ ના એ ધરતીનાં ! !
હું તો હૈયે ધારી સત, શિવ, સુસૌન્દર્યમય આ
કલા તારી, આબ્યો સદન, તવ દારો ઉઘડવા
તણી રાહો...

ખૂલો દારો કે ના, દર કદિ ન થાઓ જવનિકા,
ચિરસ્મૃત રહો ગુપ્ત પ્રતિમા !
પરંતુ હૈયે જે આણુઆણુ વસ્યા રંગ કૃતિના
નમું વંદું દો' ના વિરમ કરશો એ સુપ્રતિમા !

પ્રતિમા

[શિખરિણી]

પ્રભુ ! જેસી તારે ચરણ ચળનાં નીર વહુવ્યાં,
નિરાશા કે દુઃખો મહીં, ઉર અશાન્તિ મહીં ઠયોં;
પ્રભુ ! નેત્રો મારાં તવ મધુર મૂર્તિ પર મળ્યાં,
મને અંગે અંગે નવલ વરદાનો જીવનનાં !
સુખોની છાયામાં સદન પ્રગટેલાં અવનવાં,
મૃદુ રંગો શ્રીના, વિલવ તણી નહોતી લવ તમા;
તમારી પ્રાસન્ધે નીતરી રહી'તી નેત્ર ઠરુણા,
પ્રજોધંતી આ તો તવ નિમિષની કેવળ લીલા !
તમારી સાન્નિધ્યે સુગમ ઘર્ષ ઘર્ષ ગૂઢ અટવી,
તમિસ્ર દુખ્યાંને અમર રસની જ્યોત જગવી;
વહી ના, ના, શબ્દો, જડતમ ગણો તોય મુજના,
અદીડી અંશુલિ બકી બજવી રહી તાર ઉરના !
લલે મૂંગી, વાચાહીન, જીવની આ શિવ પ્રતિમા
ગમે; ઠાં કે જોમાં નથી જીવની જીવંત જડતા !

રહું ત્યાં, રાચું ત્યા

[શિખગિણી]

પૂછેલુ વીણાને હૃદય તણી કયા કયા બણ રહે
 મૃદુ તંત્રી તારી ? સકલ પૂર ખહારે મચી રહે
 અનોખો સંગીતે સભર રસ ઉડાસ જલસો !
 શુ ઠે રહે ના લેશે પછી જીવનમાહી વસવસો !
 ભગે ખુષો, ઠાલે તરુવર, વિહંગો કલ સ્વરે
 કુળે ને ખુષોનો પરિમલ સમીરે વહી રહે,
 ઠરે નેત્રો જોતા હરિત વૃષ્ટ એવા ઉપવને
 ગમે છે ગાવાનુ હૃદયપટ ખોલી પ્રિયતમે !
 શું વા ગ્રાસાદોમા રૂપરમની બ્યા કેં ન કમિના,
 રહી ખૂણે ખૂણે વિલસી વિલવોની મહલીલા,
 મુખે હાસ્યો રાત્રિદિન, હુ ખી તણી ગ ધ પણ ના,
 કહે કેં છે આવા રસિક મથળના ઉર સ્વપના !
 કલાના સન્માનો અહીં છ નિશ દી અર્ચન, પૂજા,
 કલાના સૃષ્ટિમા ત્રિચરત અહીંયા જન બધા,
 વદી 'ના, ના !' વીણા કરુણ રસના એાધ છલકયા,
 મુજ્યા તારો કે, લીતિ થકી વહી સૂર કરુણા !
 વદી વીણા ધીમે સકલ ઉરતત્રી દહ કરી,
 બની સ્વમ્યા, શાંતિ વદન ધગી, નેત્રો સ્થિર કરી
 ન્યહી આત્મા કેરી વિમલ સરવાણી વહી રહે,

અલેદે ને આત્મા પરસપર શ્રેયો સહી રહે,
 મુખે ઠલેશે થાતા અસમ નહિ એવા ઉર વિપે
 રસસોતો, નિત્યે અમિત પ્રભુયે દાહ શમવે;
 ન હંભો, કેખાવો, અશિવ લાલકા ના, વિલવ ના,
 વસે જ્યાં સૌંદર્યો સત, શિવ તણા સશ્ચિત બધાં,
 રહું ત્યાં, રાચું ત્યાં, ચરણ વળતાં ત્યાં અણુ ઠહ્યાં
 અને થાતાં મેળે પ્રકટિત સુરો ગુપ્તતમ જ્યાં ।

૨૦-૧૧-૪૬

હૈયે મારે સ્ફુરે છે

[પૃથ્વી સમ્બરા]

નથી જીવન જીવવું ઉડુગણે। સમું શાંતિથી
 સદૈવ જીવકયા કરી વ્યસ્થ, ને વૃથા વેઠકી
 સમથ નૂર નાખવું જીવનસંચું સૌ આ રીતે ।
 —નથી રમત એવી ફિક્કી રુચતી હવે આ દિલે ।
 અને ઉડુ તણી ય રી સ્થિતિ ? અહો ! થઈ અન્યના
 પ્રકાશવસને સુમંહિત શશાંક આ ભોગવે
 પ્રભુત્વ ગગને; રહ્યું શું ઉડુને ? શનેઃ અંતરે
 સુસંચું સહુ તેજ મંદ ખૂટવી સદા ખૂસવું ।
 પળેપળ રિભાઈ તેજકણને જવું વેરતા,
 નિથોવી નિજ આત્મને, તદ્દપિ અંતરે તો વ્યથા,
 વિપાદ સુખમંડળે, કમનસ્વીળ આવું જીવું
 સ્વયંદ્યુતિપ્રકાશમાન ઉડુને હશે શે રુચું ?
 ઘડી ઘડી જખૂકી વ્યક્ત કરું છુદ્ વ્યક્તિત્વને
 સુચીર, કથમ તો વિશેષ નહિ ધન્ય સુભવ્ય એ
 જલાવી દહં તેજશિદ્ધિ સઘળી, સ્વયં આત્મ આ
 ભલે સળગી ભસ્મશેષ બનતો, નથી કેં સ્પૃહા—
 થદિ ક્ષણ ઉભળી રે' સકળ વ્યોમની દાલિમા !
 લુખખા સુકા ચિરાયુ થકીય અધિક સાર્થક્ય જ્યાં જિંદગીનું
 ખર્ચાં નલ ઉડુ તણું,
 સ્વલોપન કથા તણું,
 હૈયે મારે સ્ફુરે છે પ્રણવતમ લયે ગાન ઉલ્લાસભીનું.

જ્યોતિ

(ચિખરિણી)

પતંગોને કીધું કીપક નિકટે ના વિચરજો,
તમારી પાંખોને અભિનય રહી ફર કરજો;
જલી રહી છે જ્યોતિ ભડભડ થતી ખાક કરવા,
કુણાં હૈયાંઓના વિવશ કરીને પ્રાણ હરવા.
અને જ્યોતિને યે પ્રણમી કીધું કે માફ કરજો,
ભરી રંગો તેજે ચમકલહરી મંદ વહજો;
વિમૂઢાત્માઓની રમત પર ના રુદ્ર થનજો,
ન લંબાવી જિહ્વા વિવશ જીવને ખાક કરજો !
હસી જ્યોતિ ફિક્કું, અનિલલહરે અંગ ફરકયાં,
વદી શબ્દો ધીમા, મન વગરનાં ગાત્ર મલકયાં;
જલી રહી છું અંગે અણુઅણુ હું પોતે અનલમાં,
ન જાણું કઈ જ્વાળા ભડભડ બળી રહી ભિતરમાં.
બુવે વિશ્વો આણું ઉપર પર ને પૂર્વઅડને
ભરી આરોપતા સકલ અધપૂંજો મુજ પરે !
ક્ષમા ! જ્યોતિ ! બહુ નહિ દુઃખ ઊંડાં જીવતરનાં,
પતંગો દોડે ના પ્રતિ તું; પણ તારી ભિતરમાં !

પ્રણય ભરમ

[શિખરિણી]

ધરીને હૈયામાં સ્મૃતિ જુની બધી ચે રસભરી,
 નવા લાવેા ફેરી રસિક વહવી રંગ સુરખી;
 જુના લાવેા, સ્વપ્નો, મધુર રટતાં સ્નેહસ્મરણાં
 હવે ઠેા' પંથીનાં અહીં ન ઢળજે નેત્ર નમણાં!
 હતું ફેવું મીઠું સદન! દિલ સૌને ગમી જતું,
 પ્રવાસીને થાતું: 'બસ રજની અહીંયાં રહી જવું:'
 સદાનંદે ડાલી કલકલ નિનાદો મમવતું,
 ફુવારા સ્નેહોના દિલ ભરીભરીને વરસતું.
 હવે હૈયે ઉભા નથી, નથી નિનાદો સરિતના,
 નથી ભિમિ પ્રેમે ભરતીથી કિનારા છલકતા:
 જલ્યાં હૈયાં કંઈ કંઈ મૃદુ, પ્રણયભરમે અખતણા
 વહાવે છે આંસુ ફરી જગવવા મૂળ ફણગા!
 વળેા પંથી પાછા, નમી નમી કહું છું પ્રિય વળેા!
 ન જાણું કયે દિ'થી દિલ કરી ગયેા ફેર બદલેા!

એ વાદળી !

મારા જ રે ! અંતર સાગરેથી
 બળી જળી છે જલરાશિ નિપજ
 આઠાશમાં યૌવનમસ્ત વાદળી,
 ઝૂકી રહી ઉન્નત આલ માંહી.
 એ દેહલાવણ્ય સુશ્યામમુંદર
 દેખી છવાઈ ઉશમાં પ્રસન્નતા,
 ભર્પાંભર્યાં અંતરમાં મીઠાં જળો
 મારા જ અંગાંગ પરે સીંચાશે,
 ને જુગજુના વડવાગ્નિ દિલના
 એ વાદળીના મૃદુ સ્નિગ્ધ સ્પર્શે
 ઠરી જશે ને ફરીથી તૃષ્ણાંકુરો
 ત્યાં ફૂટશે પ્રેમ તણા—
 એવી મધુરી રસકલ્પનાને
 આસ્વાદતાં મેં સખ બાંધ દીધાં,
 ને જ્યાં ઉઘાડું ફરી નેત્ર ત્યાં તો—
 સરી જઈને ફર ફર વાયુ-
 વટોળ સાથે, મુજને ઠરાવતાં
 વિદ્યુત્ તણાં છે અળકાર સાથે
 ચાલી ગઈ રે ! અવ ઓળખાણ
 આંખની થે નવ હોય તેમ
 એ વાદળી !

મારા જ રે ! અંતર સાગરેથી
 મારા જ હૈયા તણું હીર ચોરી

પ્રભુતા તણું રાજ્ય હો !

[ખંડિત પૃથ્વી]

અમે રચીશું સૃષ્ટિ નૂતન,
કરીશું સહુ શાંત રુદન,
હશે ન કંઈ લેહ જ્યાં દલિત ને ધનિકો તણા,
સરે રુદન અહીં, ને મધુર હાસ્ય-મહેદિલ ત્યાં;
પીડે પીડિતને મૂડીધર,
રીઘાય સહુ દુઃખિયા જન

કુટિલ નાહિ નીતિ હશે !
નવીન અમ સૃષ્ટિએ વસત તત્ત્વ સૌએ નવાં,
ન દ્રેષ દિલ લેશ રંગ, રૂળ, જાતિ કે પંથનો.
કરેકર ભીડી વિકાસપથ'એ ધરે કાફલો !
સહુ સુખ દુઃખે 'અને
કટ્ટુ જીવનની ક્ષણે,

સકલ આત્મ સંભાગી થઈ.
મહી હૃદય-હૃંદ્ર દુર્ગ દુઃખના વટાવ્યે જતા.
સ્વયંભુ ગીત ગ્રેમનું હૃદયથી વહાવ્યે જતા,
અમારી નવ સૃષ્ટિમાં ભય નહીં, નહીં હાસ્ય હો !
પદેપદ પ્રસન્નતા જ પ્રભુતા તણું રાજ્ય હો !

લવનની : કરુણતા

‘ ઘરો જ જય સત્યનો આચૂક છેવટે ’ એ વિશે
જરાય ઉરમાં નથી વલવલાટ, શંકા મને;
પરંતુ થતું હુંઃખ અંતર સદૈવ એ જાણી કે,
ખપી જતી મનુષ્યની સકળ શક્તિ સંહારવા
અસત્ય-રજની તણાં દળ અને ઉપા જ્યાં ઊગે
ગુલાબ રસરંગી સત્ય તણી ત્યાં જ મીઠો નયન-
ઘર્ષ શ્રમિત માનવી ! વિજય ઠયાં,

નહિ જ્યાં લવન ?

અમે પરોવી હતી માળા છ,
 કયાથી રે સળગ્યા આ રે ફાવાનળ?
 સિતર ને વળી ખહાર છ!
 હે રી નોધારી રહી ટળવળી હો છ...૪
 માળા પરોવી મારું આયખું બૂંદે ગયુ,
 નેનથી નીતરે નીર છ,
 તટયા ફરી રે માધવા બેઠો,
 વહાવી હેયા ફેરા હીર છ,
 હે રી હવે જૂઠી રે સૌ સંજીવની હો છ
 તૂટી રે મારી મોણલા ફેરી માળ,
 પાખડી એની ગઈ બળી હો છ
 હે રી તૂટી રે મારી આશા ફેરી માળ,
 કળી ચે કળી ચે ગઈ બળી હો છ

આર્ત રટણા

મૃગાતું'તું મારું ઉરઝરણુ દેખી ગિરિવરો,
 શીલા ઝાડી ઝૂંડો, અગમ પથ ને ધૂમ્રમ્સ દળો;
 રુંધાયું'તું એનું ઠલરવ વતું ગાન દિલનું
 ઠરીને થીજેલું હૃદયું વહન એના સલિલનું !
 પરંતુ સફલાગી વિરલ પળ આલે કનકની,
 મહા દીપ્તિવંતી સુભગ ઉઘડી રંગ મુરખી;
 શિલા, ઝાડી ઝૂંડે, જટિલ પથ પે તેજ અગકયા,
 ઉઘાસી એકાન્તે રસમયૂરના ઠંઠ ગળકયા !
 અને વારિ ઠેરા હિમકણુ રહ્યા સર્વ પીગળી,
 વળી જ્યાં મૃત્યુની ભયપ્રહ હૃતી યાંતિ પ્રસરી,
 અને દેખી શીલા, ખડક બિભી'તી સ્તબ્ધ સરિતા
 રુદ્રયાંત્યાં સંગીતો, જલભીજવી ર્યા શીર્ષગિરિનાં !
 શું કે મારા નાના ઉર ઝરણુ માટે ક્ષિતિજમાં,
 પછાડીને હેયું જલધિ ઝૂરતો'તો વિરહમાં !
 સૂણી સિંધુ ઠેરી ફર ફર થકી આર્ત રટણા,
 રહી ના હૈયાને સુધ, વહી રહ્યાં શીખ્ર ઝરણાં !

મનીપા

જાગી મનીપા દિલ દે જાની જઈ
 નૂપુર તારા મૂઢ પાદ-પમનું;
 ડગે ડગે પાવન થાતી પૃથ્વીના
 પ્રહર ગ્રાથે ગીત-ગંગ શેલું!
 દે માતરિશ્વા જાનીને પ્રિયંકરા
 લટો સહે મોહક નૃત્ય આદરું;
 સ્પર્શે ઠરી ધન્ય થતા સુપાલવે
 વમી ગીતો છવન-ઊર્મિના લડું!
 ઘે પુષ્પ આરુ શત પાંખડીવતું,
 મુગંધલીની લટ મધ્યમાં વમું,
 પરાગની આંદનીમાં નિમજ્જતો,
 આ જિંદગી સોનલ સ્વપ્નથી રમું!
 દે ઘે ધૂલિ પંથ વમુંધરા તણી
 પદે હળી છવન-ધન્યતા ગ્રહું!
 ઉરે ધરું સ્મારક-ચિહ્ન-મુદ્રા
 પદો તણી, અન્ય કશું ય ના ચહું!
 ચહું ચહું છેવટ એટલું ચહું—
 વિલોચ રંગો નલ ઈન્દ્ર-આપના,
 ને ઘોર લેંકાર તમિસ્ર આવરે;
 ન ચંદ્ર, તારા, રવિની પ્રલાકલા,

દિશે દિશા ધૂમ્મસ સ્થાનતા ધરે;
 ત્યારે મૃદુ અંતર સૌમ્ય જ્યોતિ
 ઉજળતી શાશ્વત પંથ ડોટિ
 જલી રહે નિર્મળ પ્રેમની; હું
 ચહું, ચહું છેવટ એટલું ચહું!

૧-૧૦-૪૬

આનંદ હે !

(મિત્ર મંદા)

આનંદ હે !

આવી મારા આજ હુંયે વચ્ચી બા,
શોકાન્વિતા અંતર ઠેકી સ્થિતિને
અધ્યક્ષાનંદની રસવતી દિવ્યતાથી રમી બા !

આનંદ હે !

હિમાદ્રિની રમ્ય નિતાલ શોભા,
વહી રહે પ્રેરક માતરિશ્વા,
ગંગોત્રીના પાવક નીર પાસે
હા ! તુમ્હ ફિછી પણ સ્વર્ગની સુધા !
ત્યાં ગહવરે નીરવ શૂન્ય કે વને
અંધાર ઘેરા, નવ જ્યાં પ્રવેશી
શકે કદી અંશુય સૂર્ય કેરું-
ત્યાં કે તપોમગ્ન તપસ્વી આત્મને
બાળી બેઠે કુંડલિની સફાળી,
કે પહેલપહેલી ઉરના ઉડાણમાં
થાતી ઝાંખી પ્રજ્ઞાની ને થતો જે
આનંદ, જે વૈખરીથી અવશ્ય-
તું આવ મારા દિલમાં વસી બા,
પ્રાસન્ન્યોની સરિત વહવી દિલ મારું ભરી બા,
આનંદ હે !

હવે તણે કામલ સ્નિગ્ધ હેયે
નિસર્ગશ્રીને નિરખી વહી રહે
કાવ્યત્વના મંજુલ સૂર વા રિ,

ને સજને અંતરના આણુઆણુ
પ્રસ્પંદના કોઈ નવી અનુભવે-
આનંદ હે!

તું આજ સોતો વરસી મુધાલીના
છોળે છોળે જગવ ઉરમાં અંકુરો બિંદગીના !
આનંદ હે!

આ દેહમાં પિંજરબદ્ધ આત્મા
કરી રહેલો ફેફડાટ પાંખનો,
આશ્રન્ત હૈયે, ભરીને અર્ધપો.
ને કેક દિ પિંજરવજૂ તૂટતાં
જિડી રહે આત્મ અનંત ઓમે,
સ્વાતંત્ર્યના મંબુદા ગીત ખાતો :
આનંદ હે!

તું સાથી હો શાશ્વત મુક્તિ કેરા
આ બડય મૂર્છા મહીથી જગાડ,
ઘાછો શીળી લહરી બની આહ્વાહ વીણા વગાડ !
આનંદ હે!

દિઆત્મ જે મુગ થકી વિયુક્ત
મળે અકસ્માત અને રમી રહે
સંસ્કાર જન્માંતરનાં દિલોમાં.
રહે પીછાની નર નારી માંહી
પોતા તણું અર્ધસ્વરૂપ ખૂટતું;
ને નારી થે તે નરમાં ક્ષયઆત્મની
પ્રતિકૃતિને નિરખે અને જે
અપૂર્ણતાની ઘડ લાંગતા દિલે,
અન્યોન્ય કેરે, અરણ્યાં વહી રહે

ગાન કેનાં ગણાનાં ?

[ઉપાંત્ય સ્વપ્નરા : શ્રેય મંદાકાન્તા]

અંઝાવાતે વિકટ પથમાં અંજવાતો પ્રદીપ,
અંધારાના મૂત ભરખવા ગઈ હોમે સમીપ,
ઠેસું ઠેસા તણી દુઃખભરી ચેદના મૃદ રહેવી,
પાદે પાદે પદ લથડતાં વીતકો ક્યાં કહેવી ?
સંકળેથી સભર વીજળી આભમાં ત્રાટકા દે,
ધિક્કારોના દિશદિશ થકી વાયુઓ આપટા દે,
છેલ્લે મુધી વળગી રહી'તી જે મને ગ્રેયમીશી,
એ યે ધૃતિ, ત્યજી શું સહસા આલી ગઈ એ અલીકી !
જેને લઈને ખૂબ ખૂબ ખખ્ખો દૂર નિષ્કંપ કાય,
એ યે મુજી થરથર થતી આજ ઉઠે લપાય !
છાતીએથી નીકળવું પડે બહાર એમાં ય ન્યાસ,
જોતો આરેગમ સરી જતો પ્રાણહીણો ઉદાસ !
એવા કાળે

મંત્રો કાને શ્રવણ કુંકતા મંજુલા, જગૃતિના,
અંગાંઘ્રે મંગલ જગવતાં લાવ લવ્યાશ લીના,
આત્મા ટોલી થનગની સ્ફુરે વિશ્વ સેવાદિતાના
હૃત્તંત્રીથી સહજ અનનુભૂત આતંદ ગાણું,
અંગાંગોમાં વિહંગો શી ઉગી નીકળતી પાંખ જેની હવામાં,
આવે ધીમા મધુ નીગળતાં ગાન કેનાં ગણાનાં ?

વાદળી વરસી ગઈ !

વરસી ગઈ રસવાદળી

ઉના ધખ્યા સહુરા તણા વાતા હતા જ્યાં વાયરા,
મેં હોડતાં ચારે તરફથી શુષ્ક રેતી કાંકરા,
ધારે ફિશા પ્રજળી રહેતી આલ તડકા આકરા !
ઉરની ભૂમિ રમકસહીણી-

ત્યાં વાદળી વરસી લીની !

ઝરણાં તણાં કલકલ ધ્વનિ, મંજુ સુરાવઠ પંખીની,
થંડી સુગંધી લહેર વાયુની નહીં, પુષ્પો તણી-
નહીં સુરભિ ચેતનઝરી-

ત્યાં વાદળી વરસી ગઈ !

ફૂલ નહોતાં, રંગ નહોતાં કર્ષણ ન'તાં ઐશ્વર્યના,
અંતર હતાં અંધાર છાયેલાં ધનો તિમિરે ભર્યાં;
ધર શોકના જામ્યા સ્થળે સ્થળ ઓઘ કાળાં ઉમટ્યાં,
સ્વપ્ન ન'તું જલગ્નિ-કુતું-

ત્યાં વાદળી વરસી મૃદુ !

ધાંગર્યાં પુષ્પો, વહો વાયુ સુગંધી મંજુલા,
ભોલ્યા જાપેયા તૃપ્તા, કુખ્યાં કોકિલો ને મોરલા;
કયાંથી વહી આ ચાદની સમી શીતલા મીઠી હવા ?
તૃણ ન'તાં ત્યાં કુંજલીલાં ધામ અ્યાં કાશ્મીરનાં !
કણકણ સુધારસવાહિની-

અહીં વાદળી વરસી લીની

કોલેજમાં ફૂલો

[મિત્રો.]

આહો! અહીં પચ્ચરના પ્રદર્શને
 કાણે મૃદુ શોભન-ફૂલ વેચ્યાં ?
 ઘનિષ્ઠ ગાંભીર્યની શુષ્કતામાં
 પરાગના કયાંથી જિડયા કુવારા ?
 તમિસ્સ શી નીરસતા-અમામમાં...૫
 કેાની ચગી આ રસરૂપ પ્રલિપ્તમાં ?
 ઠંકાલપે પ્રાણ પી ચૂપ વાહિની
 કયાંથી જડી જીવનઔષધિ આ ?
 કુમારિકાની લટમાં ગૂંથેલાં,
 અનિલ કેરી લહરે છૂટેલાં
 સ્વળાંધવોથી, અહીંયાં પડયાં પડયાં
 મૂડી રહ્યા આજ નિસાસ જિના !!
 અરે ! ચૂંટાઈ લટમાં ગૂંથાવા
 તણી હશે કુમુમને મહેબબા ?
 શું કે પ્રવાતે પડી પચ્ચરોની...૧૫
 મહે લીસાઈ ચખનીર આણવાં ?
 ચહું હશે કે મનહુલ્લસ અતરો
 વડે ઝળોળ્યા કમનીય કેશે
 ગૂંથાવું સૌંદર્યની હૃદય કક્ષે
 ચારત્વચાપો લઈ રકંઘદેશે !
 શું વા પડી કૂર મરુતઅપાટે
 હતાલમ રોળાવું પદપ્રપાતે ?
 તો તો હવું શું દુઃખ વૃથા કેરી

ઊંચી લતાએ વસી માતરિશ્વા
 તણાં રસશુંબન રિંગધ ઝીલી...૨૫
 પ્રમોદગોદે નિત મૂલવામાં ?
 વિહંગ ન્યાં મંગલગાન રેલી
 ખડા ઠરે નંદનભાગ સ્વર્ગના !
 અમેય નિર્જંધ સુગંધ મહેકી
 પ્રશસ્તિમંત્રો ઝીલીએ રસરના !
 અનંત ઊંચે નભભાગ કેરાં
 નિહાળી રે'એ નિશિતેઝકૂલો,
 શશાંકનાં પીયૂષસ્મિત ઝીલી
 ઝખાળીએ હવનનો ખૂણેખૂણે ! !
 તો તો હતું શું હુઃખ ? ચીમળાવું..
 ખરી જવું ને ક્ષિતિઅંક પોદવું;
 "મડયાં પડયાં તોય મુમાતૃખોળવે"
 સાર્થકચમાં હવન ધન્ય માનવું !
 તો તો હતો અંતર રંજશે ? કે
 ચૂંટાઈને કોં રસમાળી હસ્તે
 કો' દેવશિરે પદમધ્ય ઠેરવું;
 માળા બની કે પછી કંઠ મૂલવું !
 અરે ! કહી કીડન અર્થ આવતાં
 શિશુ તણાં નાબુક પાદપુષ્પે...
 પડે દળાવું, રેડું; એ શું હાનિ ?
 કૂલે દળાતાં કૂલને શી ગ્લાનિ ?
 બન્યાં પરંતુ કૂર કાળપથ્યરો
 મૃદુલશત્રુ તણાં સંગમાંથી,
 બહુશ્રુતો ગંભીર પાર્તિદો-શા

પ્રાધ્યાપકો જ્ઞાનઅર્થાંકરાશિ
તણી વૃથા શાબ્દિક વંચનાથી !

*
ખેલા જ દિને—

લાગ્યું હતું મૂંઝવતા મિનારમાં
શી રીત્ય જશ્યે અમ એકથે ઘડી?...૫૫
નીચે-જિંચે પથ્થર માત્ર દેખી
ખીકે ખિડાઈ ગઈ નેત્રપાંદડી !!
ક્ષારોઢધિમા જલમિષ્ટ ધારા,
લેંકાર રેતીરણુ વૃક્ષછાયા,
સૂની સૂની કે'ઠ વિપાઠરાતમાં
આનંદની મુગ્ધલ ધ્રુવતારા !
હતાશ હુંચે વમ્પી એક બીતા
'અંબોહલે તો છંપએ સુકેશીના !!'
ભલે ભલેને પઢકુંઢ નીચે
દખાઈ જઈએ અથવા સમીરની ૬૫
થપાટથી છિન્નવિન્નિન્ન થાતી
ભલે અમારી સુકુમાર પાંખડી !
સહસ્ર નેત્રો તણું કેન્દ્ર ઘેને
સંતોષની અંતરછોળ લાબ્યાં
ભલે પદ્મકાન્ત થયાં છતાંયે
પરાગના તો પવનો વહાવ્યા
અરે ! સૂના શુષ્ક પ્રચંડ આલયે
ચેતન્યનાં માદક પૂર આણ્યાં !!
આથી અમારે મરતાં શી ધન્યતા !
વધુ હશે મૃત્યુસમે શી ભવ્યતા !!...૭૫

શિશુને

[અનુદ્રુપ]

રડમા બાવ, ઓ વ્હાલા! લડી લે નેત્રબિહુડા
 વધી જા મધુરા કિલ્લે દર્ગથી હાસ્ય ઇન્દુના!
 રપટપ પડે છે આ ઠપોલે અશ્રુના ટીપા
 ધરે છે નેત્રની આડે હથેળી, કેશ ખટિલા
 તાણી જે લટ નહેગઈ બને છે, ભીની અનુમા!
 (ખાલ આ રોદણુ છે કે ચૌન્દર્યવૃદ્ધિની લીલા?)
 ના, ના તોય નથી જાતા મહ્યા આ તવ હૃમકા,
 ચીરતા કંઠનો, તીણા ન્વગે, આ માઠૂ હીમકા,
 જેથી આ વઢને લાગી લઈથી વૃદ્ધિ રૂપની,
 તેવી ના કંઠને લાગી બહેતી ગંગા પીયૂષની!
 કરુણાર્ત ચીમો તારી હરે છે મુજ સ્વાસ્થ્યને
 ગયુ ડોણ હડી તારા મજુર્જિવલ હાન્ય ને!
 હૃસકા દૂનના તોયે માહરા ચિત્ત દેગમા
 મથનો જગલે ઘોર અનહા આજ એ બધા,
 ઉકળાટ ભગ દિવે, જગલે શૂદ્ર વેદના
 વ્યથાર્થી પીડતા તારા અગેને એક સામટા!
 —હા હા! તારે હથે કે આ હુ જોા કેરા કવાનજે
 રડવુ ધણુ થે છે માનવીને ડગે ડગે,
 ગૈશવે ગડીને રાખુ ઓછુ અલ્પ બિલાગમા,
 એવુ કે ગણીને દોડ્યા આખેથી ધોધ અશ્રુના!
 રડવુ તો રડી લેવુ જવુ થે અ- મામદુ
 આસુ વચ્ચે રચી કીપ નકાસુ ચિર જીવવુ!
 જામતી શર્વગી ઘોર છોને વ્યોમ-વિતાનમા,

પહેલેથી જ અને ભોગે ઝોને ચદ્ર, ન તારલા !
 અધારા ગાજતા છો ને ત્રિદગીના જ પહોરમા,
 આવશે આવશે ઉપા પંડીથી વૈભવે ખચી,
 લાવશે રગ મમૃદ્ધિ ગોલાના સ્વસ્તિદો રચી,
 આશ, ઉલ્લાસ ને ભર્મિ કેરી જહોશે તરગિણી,
 ફૂટશે ચેતના—પાષો, ઉડશે આલની ભણી,
 રાજશે ભારક જ્યોત્તે પ્રતાપી તેજ ઉજ્જવલ,
 વિદારી તમના ઓઘો—શુભંગી નિરતર !—
 —એવી એવી દરાશામા કરે શુ ખાલ ! અદન ?
 ના, ના, એવું નથી ખાલ, આહી તો રડનારને,
 નમીએ વધતા રોણા દૈતવેપૂર્ણ આ જગે;
 નિયતિએ કરે ફેકયા અફનો રડતા શિરે.
 અને કયા રડવાનું છે ઓણું આગળ કે પ્રિય
 આજથી ખુટવી નાખે આમુ કરે મમુચ્ચય ?
 સ્વાર્થ, હિંસા, દગા કરે પ્રતિરૂપો હોડોડો
 ખાળશે, અગ્નિ શા દહશે કૃતઘ્ની પુરુષો જગે,
 ખનશે ખેવકા પ્રિયા આલગીને ઉરસ્તલો,
 મૂરશે એકલુ હંચુ મહેતા વિધના શરે,
 ધિક્કાર, અપમાનો ને વૈર, ક્રોધ, વિપાદના
 ઘેરશે ભૂતકા ઘેર, વ્યાપશે દિલ વેદના,
 અધારે દિવ્ય પખીડા ! શ્વાસ ને અતરે ડૂમે
 ભરાશે, રડાશે ના પૃથ્વીના વ્યવહારમા
 ત્યારે હે દેવદીધેલા ! એકાતે એકલા ખૂણે
 કે દો મહુદથી સાથે ખોલવા ઉર—આગળ,
 દિલના ફસલો જુદા, બેઠશે ધોધ અશ્રુના
 પ્રતાપો હીનકા માફ—

શાખ એ માટ સૌ આળે-

ફરી આંસુભરી આંખે સ્ફુરાવ નયોતિ હાસ્યની
 પ્રેરી દે વીનગારી તું મારે અંતર સ્વાસ્થ્યની !
 કલ્લોલે ગૂંજતું પાછું થઈ જા બાલ ! મસ્તીમાં,
 ધરી લે ગૌર ગાલે આ ફરીથી હાસ્ય-લાલિમા !
 રડ મા બાલ આ જ્ઞાલા ! લૂંછી લે નેત્રગિંદુડાં,
 ફરીથી મધુરાં કિર્ણે વર્ષા જા હાસ્ય ઇન્દુનાં !

૨-૬-૪૪

ફાંફા જોટા વિષે ખાધું પીધું નહું ને ગયું મરી,
 અરે ! એમાં જ છે એનું સાચોસાચ મુગૌરવ.
 માત્ર આ માનવી એવો પંજરામાં પૂરાયલો
 મળે કે ન મળે કાંઈ શ્રેય કે ત્રેયનાં ફળો,
 કોણ જાણે કયા તોયે મહામૂલા પ્રલોભને
 ઇચ્છાનિષ્ઠા થકી જોશ્યે રાખે આયુષ્ય ભારને,
 બધ્યાના જેવી એ એને ઉરે ઉત્કટ વાંછના
 જાતિ અથવા ના છે મુક્તિમંગલ ભાવના:
 જરીયે ? રિદ્ધ સિદ્ધિ કે લાખો પ્રેમ પ્રલોભનો
 થકી હો મુક્તિ કે મૃત્યુ નિહંગીના સુશોભનો ! ૬૦

થઈ ઝાંખી શું કે મારે ઉરે દીપ્તિ ફરી વળી !
 મુખમુદ્રા થઈ સ્વસ્થ કંપારી અંગ વિરમી
 જમુની કોપમૂર્તિ ત્યાં મારી સન્મુખ થી ખડી !
 વિવાદમાં થઈ લીન ચિંતને સહસા ચડયો,
 જમુને ઠંઈ કીધાના પશ્ચાત્તાપે મને દહ્યો.
 ‘સસ્તું’ ને સહુને લાવે એવું તે શાક કઈ રીતે
 લાવવું, કેમ ને કયાંથી-મને તો ગમ ના પડે !’
 ના રે, ના ! વાંક એનો શું ? બીયારા જમુનો અહીં
 ‘એકથી કરવા રાજી સામટા’ એ બને કયહીં ?
 બોખલાં દાદી ને દાદા ભાજી કેરાં ઉપાસકો
 બીછળે ‘જનમારે આ લાવવા દાંત કયાં’ નવા ?
 તારી આ આવવા કુખી’ કુખીનું નામ જ્યાં પડે !
 ‘રોજ રોજ લયાવે છે બટેટાં’ એમ બાપુજી
 કાઢતા રીસ, કારેલાં લાવે તો સૌ શિશુજનો-
 જીતુ-બાબો કરી થૂ..થૂ પજવે લાવનારને !
 ગુવાર, ચીલડાં બેયાં ગમે ના મોટીબેનને
 રીંગણાં થીજવી દે છે મારા કાવ્યવહેચુને !
 ભીંડાને મૂકતાં મુખે મુધાની મુખ લાગણી
 વળાંકા વક લે, ને બા બિચારી સર્વની પત્રી
 જમતી, નસીબે એને કદી શાક વધે-ધટે
 લાવાભાવ તણે તેથી તેને પ્રશ્ન કરે નડે ?
 ટમેટાં, તુરિયાં, દધી, સૂરણે થાય બાફણાં
 રોજ, ને સામસામે રે’ મંડાઈ જેમ આખલા !
 -આવાં ભિન્નરુચિને ફૂંછો જમુએ કેમ રંજવાં ? ?
 સહુને રંજવાની બે હોત અહીં એક ચીજ તો
 દુનિયામાં દગાળાજી, પ્રપંચો, હિંસ અશ્રને

દિવ્યરમ્યા પરિસ્થિતિ

[અગ્રકુટુંબ]

ફરથી આવતો દીઠો જમુને શાકને લઈ,
 ‘અર્યા ! શું શાક લાગ્યો છે ?’ ત્વરાથી પ્રછિયુ જઈ.
 ‘ખટેટાં-રીંગણાં’ બોલી જમુએ ઝોળી કાલવી
 સૂણીને મુળની મુદ્રા મારી ભેવા સમી બની.
 ફાટ્યાં નેત્ર રહ્યાં કોપે. અંગે કંપ અનુભવ્યો.
 રીસથી ધૂધવાતા મે જમુનો કાન આમળ્યો !
 ‘એલા તને કહ્યું છે મેં અનેકાનેક વાર કે :
 ખટેટાં-રીંગણાં કેરું મને ના શાક ભાવતું !
 આળી આ શાક પીઠે શું આ બે વીણુ બીજું કશું
 જડ્યુ ના શાક બીજું કે મગા મારી બગાડવા
 ખટેટાં-રીંગણા લાગ્યો ? શું મારો જીવ બાળવા ! !’
 રીસમાં તરછોડીને હસ્ત -મારો વધો જમુ :
 ‘સસ્તું ને સહુને ભાવે એવું તે શાક કઈ રીતે
 લાવવું કેમ કયાંથી ? એ મને તો ગમ ના પડે !
 મોટાભાઈ તમે બાળે કાલથી શાકપીઠ ને
 લાવજો તમને ભાવે એવું શાક, નહિ પછી
 તમારા સહુની મારે સ્વસ્તિઓ નિત્ય સૂણવી !
 મારી સેવા તમારા બે કોઈને દિવ ના વચ્ચી
 -કપકા, ગાળ, નાચુશી, હાદાથી તે બચુ સુધી-
 બોઈની પટલાઈ સૌ મારે તો શીદ વહોરવી ?’
 કોપમાં ફગવી ઝોળી જમુ આલી ગયો પછી
 રીસ ને નિરાશામાં મુદ્રા મ્હાન બની રહી.
 જતાં તેના શર્યો મારો ક્રોધ ને સત્ય વસ્તુની

થઈ ઝાંખી શું કે મારે ઉરે દીપ્તિ ફરી વળી !
 મુખમુદ્રા થઈ સ્વસ્થ કંપારી અંગ વિરમી
 જમુની કોપમૂર્તિ ત્યાં મારી અન્મુખ થી ખડી !
 વિવાદમાં થઈ લીન ચિંતને, સહસા ચડ્યો,
 જમુને કંઈ કીધાના પશ્ચાત્તાપે મને દહ્યાં.
 ‘અસ્તુ’ ને સહુને લાવે એવું તે શાક કઈ રીતે
 લાવવું કેમ ને કયાંથી-મને તો ગમ ના પડે !’
 ના રે, ના ! વાંક એનો શું ? બીચારા જમુનો અહીં
 ‘એકથી કરવા રાજી સામટા’ એ બને કયહી ?
 બોખલાં દાદી ને દાદા ભાજી કેરાં ઉપાસકો
 બિછળે ‘જનમારે આ લાવવા દાંત કયાં’ નવા ?
 તારી આ આવવા કુળી’ કુળીનું નામ જ્યાં પડે !
 ‘રોજ રોજ લયાવે છે ખટેટાં’ એમ બાપુજી
 કાઢતા રીસ, કારેલાં લાવે તો સૌ શિશુજનો-
 છતુ-ખાખો કરી થૂ. થૂ પજવે લાવનારને !
 શુવાર, ચીલડાં જોયાં ગમે ના મોટીજનને
 રંગણાં થીજવી દે છે મારા કાળ્યવહેણને !
 ભીંડાને મૂકતાં મુખે મુધાની મુખ લાગણી
 વળાંકા વક લે, ને બા બિચારી સર્વની પછી
 જમતી, નમ્રીબે એને કહી શાક વધે-ઘટે
 બાવાભાવ તથો તેથી તેને પ્રશ્ન કર્યો નડે ?
 ટમેટાં, તરિયાં, દધી, સૂરજો થાય બાફણાં
 રોજ, ને સામસામે રે’ મંડાઈ જેમ આખલા !
 -આવાં ભિન્નરચિને ફોડો જમુએ કેમ રંજવાં ?
 સહુને રંજવાની જો હોત અહીં એક ચીજ તો
 દુનિયામાં દગાખાજી, પ્રપચો, હિંસ અચ્ચને

ગૌર ને સ્વાર્થ સુરા દે લક્ષ્મીના કુદ્ર લોભને
પળયે ટકવાનું શું હુત સ્થાન જ ? ગાંધીને
ઈશુ કે અન્ય સંતોને કૂર ઘોર નિયંત્રણો
મહવાં પળયે કેા હી આવતે ?.....

એકને મુખે
મળે જે વસ્તુથી, દુખી બને છે અન્ય તે જ થી.
એકના જ દુઃખે બીજો સુખી ને અન્યના મુખે
બને છે અન્ય કેા દુઃખી-એવો આ કમ વિશ્વનો ?
એકી સાથે અને પાછાં સહુનાં એક વસ્તુથી
રંજવાં ચિત્ત એવી કેા દિવ્યરમ્યા પરિસ્થિતિ
તણી આજે પ્રતીક્ષામા હજી તો દિન ગાળવા !-

૯-૫-૪૪

લતાનો પ્રશ્ન

આવની'તી હમણાં છાપામાં હુલ્હની બહુ વાતો,
 માસ ચે ઘરમાં બસ એક જ એક ત્રિય ચર્ચાનો!
 છાપું લઈ આવું કે તુલ્લ પડેડડડડ ધાની.
 'હું વાંચું, બસ હું'માંથી વાત હુલ્હડ હુધી બની!
 કહું, મનુ ને છટા કહું ત્યાં રંજન મંજુ બધે.
 છાપાનાં ઉઠે છાતાં ને રમખાણે તિર બધે!
 લતા નાનકી વરસ ચારની ઉમ્મી જુવે ત્રિય. ત.
 એને ના હુલ્હડડડડ કુલડડ વાત રહી વિચારી:
 શાને માટે રંજન મંજુ છાપા માટે ઝગડે?
 કાગળમાં તે બળ્યું છ શું કે એકબીબને ખટકે?
 કાં ન સહુ સંપીને વાંચે? કે એક પછી એક વાંચે?
 અથવા એક ઉચેથી વાંચે? ને આલજી રૂહે પાંચે?
 (લતા તણાં અંતરનાં પાનાં કોણ ઉઘાડી વાંચે?)
 એક દિવસ હા! રજા હતી ને બહાર ગયેલી દો!
 તેથી તો હું હતો વાંચતો શબ્દો તોળી તો ના!
 'સ્ટુટ પ્રિવર'ના જેવો શું રસ અખળારે લામેડો.
 હોઈગિમાં અધિપતિ છટો કર ઉમળેતો!
 સાપામાં ભૂંસાડિયો, ત્યાં ત્યાં શબ્દોનાં શીર્ષાગન,
 ફૂંતનાં મરડેલાં હયાં, પાણિનનાં મિંદાગન-
 ડોલચલાં, તંત્રીનોધિમાં કીડીના મૃત્યુ ને કાણ
 અધિપતિથી લિછળાયેલો ભર્મિના મંદશમણ!
 સ્વચ્છિત્રની દુનિયા ઉપર વિદ્યાર્થી કુંડો
 અભિનેત્રીનાં "મોહનના" ધ્યાન આત્મા જેવે
 કિલ્લડીકની સાથે દોડીનાં ધ્યાન સર્વત્ર કુંડો

ધૂળ સમી નટીને ધીરદાવી ઠહીને “વિનમ-દ-મિલો” !
 ભૂકંપો ને વાયુકંપો, વાદળના ગગડાટો,
 ભવાણામુખી પ્હાડો ફાટે, વનરાજીની ત્રાડો;
 (કાગળની આ દુનિયામાં યે દેવા થાય અવાજો !)
 તલ્લીન જની પીવા હું મંડયો અખળારી રમ્મ તાજો !
 ત્યાં તો કોઈક હળવે હાથે સ્પેશે છે છાપાને,
 લતા ઉઠેલી રહી ગાદરો જાણે કોઈ ન જાણે !
 બાંધ કરી છાપું ને જોયું વદન સરોજ લતાનું
 હંસતે એને મુખઠે દીકું દર્શન ગંભીરતાનું !
 ‘લતા, શું છે?’ ઠહી કર મેં આલ્યા, મુખડું લીધું ચૂંખી,
 ગોરા એના ગાલે છાઈ સુરખી રમ્ય કમ્પુંખી !
 ફરફરતીંતી લટ બે બકી અનિલ સહે મૃદુતાથી,
 ચિખૂક મુજ આલી, લતા વિચારી, બોલી ગંભીરતાથી:
 “કાકા, ઠહી ઘો” જરા હસીને બોલી ‘જો હો સાચા-
 સાચું ઠહી ઘો હુંલલઠ એટલે..... ?

છરી ખંજર ને ચાકા,
 મારી નજરે તરી રહ્યા બાંધુકના બુલંદ ધડાકા !
 ખતરના વરસાદો “મારો, કાપો”ના પોકારો,
 સ્થળસ્થળ લૂટો, આગો, સ્થળસ્થળ કરપીણ અત્યાચારો !
 બાળક, વૃદ્ધ, યુવક, સુવતીના રિમત ઉજ્જવલ મુખ-ઈન્દુ,
 વહંત ત્યાં કાતિલ ક્રુકારે લાલ કલંકિત સિન્ધુ !
 ઉજ્જડ રસ્તા, હૃદય ધૂમાયિત, ત્રાસિત, માનવબાળ,
 ફફડે દિલ. અલકાશી નગરી જની હતી લોહીલૂહાણ !
 મને સાંભર્યા ‘દાવાદ, ‘લ્હાણાદ, કલકત્તા ને ઢાકા,
 (ખૂટી ધીરજ હશે લતાની, ધીમે સૂણાયુ: ‘કદા’)
 ‘કાં થઈ જ્યા મૂંગા ? શાના ચડી ગયા વિચારે ?

ચૂંડા એટલે? હુલ્લડ એટલે? બાણુવું છે જ અમારે!
કહી લી, લાગી ભૂખ, હિસા રહી પગ આ બે પજ થાક્યા,
હું તો જઈ છું જમવા.....

ઉપડ્યા ફરી દિવ મટાકા.

નાના આ બાળકના નિર્મળ સાત્ત્વિક અંતર ઉપર,
નહિ વાણું કોમી ઝગઝગનાં ઝેરી બીજ ભયંકર!
છરી, ખંજર, આકુ કે આગો, લૂંટ, હત્યાનો ખાસો,
કરી ખુલાસો નહિ રૂંધું ઝળુ કોમલતર ધાસો!
ફરવીને કર ધીમે એના કેશકલાપે દીધું,
લતા, હવે હું સઘળું ઠહું છું પુરાણ મીધેસીધું!
આંખો આતુર મુજ પર માંડી સ્થિર કરી કણોનાં દ્વાર,
લતા ફરી હુશિયાર બનીને ત્રાંભાળવાને થઈ તૈયાર:
બે ખિલ્લી બાધે ને વાનર લઈ બીથ શિરતાજ,
લતા, લહે આપસ આપસમાં એક જ વસ્તુ કાજ;
એતું નામ જ હુલ્લડ ઠહે છે.....

‘ભવ, ભવ’ અવાજ—

આવ્યો, બોલી લતા બીજાઈ ‘એમ તો અહીંયા ચે સહુ
બાધે છે દિનરાત બધાયે એન નુ હું હુલ્લડ ઠહું?
બળ સત્તાથી ડરાવતા ને જે ફરતા જાયે વઢને—
તે મૌ ચૂંડા—

તમે છ જિંડા, જૂઠા ! જોડી વાત !

અહિંયા સઘળા એજ કરે છે ! શું ગૂંડા આખી માણસ બત ?

‘પણુ લતા...’ કહેતાં હું થયયો, ત્યાં તો મારી મદદે

આવી પહોંચી ‘હી...હી...’ કરતી ટોળી હસ્તે વઢને !

મૂંટવ્યું છાપું, ચરુ થઇ ગઇ પાછી ઝુંટાઝુંટી !

લતા બાપડી મૂંઝાઈ એની આ પાસે નાસી જતી !

ટપાલી કાગળ બહેંચો રે

[રાગ: 'બીડીઓ વાળો, બીડીઓ વાળો રે' એ કાવ્યનો]

કાગળ બહેંચો ! કાગળ બહેંચો ! કાગળ બહેંચો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

દિન ન જુવો, રાત ન જુવો, ગાડિયું ખેંચો રે !
જીવનની ગાડિયું ખેંચો રે !

ધખતા ધોમે ધરતી દાઝે, વીજ કડાકે મેઘ છો ગાળે,
ટાઢમાં ધૂજતો જોલતો જળે, કાગળ લેજો રે !
આવશે દોડયા, આતુર મોઢા, ન વાળતો પાછો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

કોક પ્રિયાને પ્રિયનો કાગળ, કોક દુઃખીને આપો મનીઓડર
કોક છાપાને પ્રેસનું મેટર દોડતાં દેજો રે !
કોક વિલાશે મુખ નિરાશે, દેજો દિલાસો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

'ડીલીવરી' કરી આવ્યા દોડી, અહીં જોયું તો ગાડિયું મોડી,
પેટમાં મારે જીખ હથોડી, હળવે સહેજે રે !
ગાંઠિયા ચાના ધૂંટડે જરા ટેકણ લેજો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

થેલા લારી લરી કાગળો આવે, છાપતાં નાકે દમ લરાવે,
સોર્ટિંગ એનું માથું લમાવે ના ઉપર દેખો રે !
જીલની વીણા વાગતી માથે, કાગળ બહેંચો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

કાલ મગનને ટાઢિયો આવ્યો, પગનો ઘોડો ફેરવ્યો રાખ્યો,
માંદો પડ્યો, ના કોઈએ વાંચ્યો, દાખલો લેજો રે !
પેટને ચોકી, ભૂખને વેઠી કાગળ બહેંચો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

કાગળ જોજો જાય ના આડો, કપકા ઉપર યથે ફરિયાદો,
પૂરવા પેટનો નાનકડો ખાડો રાજની વેઠો રે !
ટાંટિયા તોડી, દોડી દોડી કાગળ બહેંચો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

સામટી વેળા ને ઝીણકી મૂડી, અચ્ચાં સાથે મોખતું છાડી,
મોંઘવારીએ શી કરી રે ભૂંડી ? કાનમાં ઠહેજો રે !
દિવસે રાતે, ગળતી જાતે કાગળ બહેંચો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

દિવસે ખનલું આંહી ટપાલી, રાતે સીનેમાની સાચલું ખારી,
તોય ન કાં આ ખાદ પૂરાતી ? કેટલું બેંચો રે !
આંખમાં નીંદર, હાડમાં કળતર, કાગળ બહેંચો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

કાગળ બહેંચો ! કાગળ બહેંચો ! કાગળ બહેંચો રે !
ટપાલી કાગળ બહેંચો રે !

* તા. ૧૧-૭-૪૬ થી પડેલી અખિય હિંદ ટપાલ હાતાય પ્રસંગે લખાયેલ.

નૂતન પંથ પર

નૂતન પંથ પર બેઠો મનવા ! નૂતન પંથ પર બેઠો,
પંથ મનોરમ મૂકી આડાબીડ જટિલ પંથ પર ચઢો
મનવા ! નૂતન પંથ પર બેઠો !

મૃગજાળ સુખમાં ફૂળ્યા ચિરંતન સધન સ્પર્શ ના મળ્યો,
ફૂપમાં ફૂંકાફૂંક ફાઉં ફૂઉં માન્યું લવનો ફેરો ટળ્યો,
મનવા ! જલદી પંથ ના વળ્યો !

‘હું’ રહી ગયો ‘હું’ની અંદર નહિ અતંત પ્રહો વિચર્યો,
બેસ સૂચો કરતો પરકરમા એકજ સ્થાનમાં ફર્યો
મનવા ! ડગડું દૂર ના વધ્યો !

કલકલ કુજતી કહે સરિતા સાથ સાથ અમ વહો,
નવલાં જળ, નવલાં સ્થળ નિતનિત ભૂમિ ઉપરથી વહો,
મનવા ! રસાદ્રધરતી કરો !

અમૃતમય વહી હવા મનોહર જીવન ફેફસાં ભરો,
દૂંકા કિનારા તણ ગરુડવર ! કદમ વિરાટો કરો;
મનવા ! અસીમ સાગરે તરો !

નૂતન પંથ પર બેઠો મનવા ! નૂતન પંથ પર બેઠો ! .

વહેવા દે ગીત કવિ

હે કવિ ! ગીત તારાં મુઠ્ઠા વડી રહે
 રસ, ભિમિ ભાવનાથી મુગ્ધ કરી રહે,
 ગાન માંડી ગ્રાણ્યભરી ગીત ગાઈ રહે,
 ઉચ્ચ ભાવનાઓ થકી ગ્રાણ્ય પાઈ રહે,
 દિગંતમાં દગ નાખી થાતો ન નિરાશ,
 નીચું જોઈ વ્યવતાનો થાતો નહિ દાસ.
 મુક્ત મુખુલંદ સૂરે ભિમિઓનાં પૂર-
 વહેવા દે, ધની રહે ગીત ચકચૂર !
 સૂણી ગીત દોષ તણું લેયું હલ્લી જાશે,
 મૂંજતું જ ગીત તારાં તારે પાય ધાશે !
 તારે કંઠે કંઠ, અને તારી આંખે આંખ,
 તારે દિલે દિલ અને તારી પાંખે પાંખ,
 મીલાવીને તારી સાથે તારાં ગીત ગાશે
 વહેવા દે ગીત કવિ એક અભિલાષે !

એક અભિલાષે

ખીલો ખીલો પદ્મ ખીલો, ખીલો મુક્ત દિલે,
 જીવો આસપાસ વહે તરંગ સલિલે !
 એક દિન દિગંતથી પવનની લહેરી,
 પાખંડી હલાવી જશે દિલેદિલ કેરી !
 પ્રસારશે સુગંધ તવ દિશે દિશે દૂર
 તારું ઘશે જીવ્યું સારું આનંદને પૂર !
 ખીલો, ખીલો પદ્મ ખીલો, ઊડો નિઃશ્વાસ,
 રંગ રસ ભરી ભરી થાવા ઘો વિકાસ !
 મધુકર રસજાતા સૌન્દર્ય મુજબ,
 આવી ચડી કરી જશે રસ કેરી લહાણ !
 તારા રસ સૌન્દર્યની વાતો દૂર જશે,
 ખીલો રહો પદ્મ ખસ એક અભિલાષે !

પ્રિયા-ખંધુ !

[૪૫૫]

પ્રિયા સુમ જ છો પસંદ મન ખંધુ ! પ્રિયા તારા,
કુદે હૃદય જ્યાં તમારી વદનાકૃતિના મળ્યા
મને રસિક દર્શનો, અકજ નેત્ર નીચાં ઢળ્યાં
પ્રિયા તણી પ્રતિષ્ઠિતિ સમ સદાય ઉપાસ્યાં !
કદીક પથ પે સવાર થઈ સાઈકલે, કે મળે
ઘનર મહીં કે જરીક દરતા થવા વાંચના-
લયે નજીકમાં જ બેઠી અખખાર પે કારતઃ
મુનેત્ર, 'ખસ'માં ઘાઠાઘડ કદીક બેસી જતા !
મુલાખ્ય વળી કોઈવાર ભગિની સહે નિમ્મની
જતા સ્વલતચિત્રમાં, દૂર વિહાર અર્થે તદ્દ
દ્યુતિ અસહ જે અશક્ય ઝીલવી થતાં નેત્રના
ઢળી જત નીચે પ્રકાશ, પણ દૂર કેં જઈ દૂરી
બુચેજ શિર ફેરવી ઉભય પાછું, ને હા મળી
જતી ઉભયની પ્રીતિસભર દષ્ટિ ! ના કેં લહે
જરીક કંઈ અર્થ ખાત પ્રિયનો ભલો એ ખરો !
મુનીલ તવ નેત્ર, ખંડી બ્રહ્મટિ છટા, ઓષ્ટધી
ઝરંત ત્રિભાગંગ, કોમલ મુરખ્ય મુનાસિકા
તણે મદવળાંક સર્વ મુખની ગૌર સૌંદર્યશ્રી
મુકી જતી પટે નણે હૃદયવાસિનીની છળી !
ભલે નવ પ્રિયા તણી હૃદય જિમિં કે ભાવના
છતાંય રુપ રંગ સાગ્ય થકી ચિત્ત આહ્લાદતા,
ભલે ન વરચો નબેથી ઘન શ્યામ આપાઠના
ઝહેઠી જિહ્વે મયૂર તમ દર્શને 'હૃલાદમાં !

જીવી જમએ જીવાની !

[૭૬ શામિની. દરિયી, મંદા, અગ્ર]

(૧)

શાને બહાલી ! જિંદગીના પ્રભાતે
 જીવનનલ રચતી કલ્પલશ્યામ સત ?
 હૈયે હૈયે રસ વરસતી ગીતલીની વસંતે-
 શાને નિઃશ્વાસ, અશ્રુ, બીતિ મરણની, વેદના ને અજંપ ?

(૨)

બહાલી ! બાણું જિંદગી દુઃખપૂર્ણ,
 મધુતર ઉડી જાતાં સ્વપ્ન હૈયે ઘડેલા,
 જ્યાંજ્યાં ધાર્યાં શુભ સુમન ત્યાં પન્નગો ડંખ દેતા
 હક્ષિણી માતરિશ્વા નહિ, વિધમ સમીરે બાળતા વાઈ રે'તા !

(૩)

ના, ના, ધાવું એમ હૈયે નિરાશ,
 નયન જળ લરીને ના થવાનું ઉદાસ !
 દુઃખાં છોને જીવતર, લરી દુઃખથી જિંદગાની,
 તો યે હૈયે પ્રમોદે વહન હસતે જીવી જમએ જીવાની !

દુઃખ-આરાધના

(૫૫૫)

દુઃખો ?

દુઃખ તણો નથી ભય જરાય હૈયે હવે,
સદા છ ઠટિબદ્ધ સર્વ દુઃખને સુખે ભેટવા
હરેક મુજ અંગ—

કિન્તુ ઈશ ! દુઃખ નો આપ તો
હઝાડ પ્રલયાગ્નિએ, વિજ પડો ઠડાકે—કિંવા
અધ્ધાળ શિર ઘોર ખૂંડ સહ, રૂહો મચી તાંડવો
સદા ઊર ધરા પદે, તિમિરના યશ આવશે.
દુઃખો તણી જ અંત્ય ઠોટિ સહુ આવીને વિસ્તારો,
શું કે જગતના અસંખ્ય દુઃખીને સ્વનાં દુઃખ સૌ
એ અતીવ અલ્પ સૂક્ષ્મ તુલના મહી ને સદા
મમ પ્રતિ વિલોકતા જીવન ભાજ રે' ખેંચતા !
પડો જ દુઃખ દુઃખની ઠરું હું એક આરાધના,
સ્મૃતિ હૃદય જેની દે ઈતર દુઃખીને સાંત્વના !

૧૯૪૭

અક્ષય મિલન

[ચિખરિણી]

તમે જ્યારે મારી નિકટ વસતા ને ઉલટથી
હસી ગાઈ નાચી હૃદય દ્રવ્ય કેરું રીઝવવા
જતાં ત્યાં મારાથી પ્રતિદિન જીતેથી અમસતું
સરી જાતું એવું રસમહીં, મુખાવિન્દ તમતું
ખને કોપે રાતું, કદુ રસિક તીખા વચનમાં
તમારીયે સામે સતત વહતી ઝુદ્ર સરિતા !
ન જાને ! આ રીતે નિત ચીડવવામાં કઈ મઝા
મને ? ને ચિડાઈ કુપિત બનવામાંય તમની
વધે છે શી શોભા ? ગમ ન મુજને આ રમતની !
અને છો ના જ્યારે—

તમારાં ને મારાં સકળ સ્મરણોને સ્મરી સ્મરી
પ્રસંગોને તાળ કરી નયન પાસે ફરી ફરી
વિષાદે કે હાર્યે ઘડી નયન બાણે હસી રડી !
વસો બે પાસે તો નજરનજરે છે ચીડવણું,
વસો બે દૂરે તો ગત સ્મરણ હૈયે ચિતરણું;
પરંતુ મુંઝાઈ રૂદ્ધ સ્મિત કેરાં ચયન શું
તમારું ને મારું અક્ષય મળવાનું શિદ્ધ થયું ! !

વિ સં વા હ

[મૃતી]

વિનોદ સમોદમા અહય ટીખખળો ને ટીકા
કદતમ દીકા તમે, વિમલ ત્રેમતી વાણીમા
ખનાવટ દીઠી કુશાચ નટની, અને નેત્રના
સુદીન જલખિદુને છટ કહી મુલાથી હસ્યા !
પરિસ્થિતિ કરી બધી વિશદ, સાક્ષી દ્રષ્ટાતના
ઠર્યા ખડકલા શુ ધાય ? ન્યહી શાત થડા દિલે
બધુ અમજવાની ના ઉર જરા થ છે ખેવના !
ગયુ મહદ અશ આયુ ખસ ગેર સમજૂતમા
રદ્યા નિકટ તોય રયા ભગ વિપાદ હુ ખા, વ્યથા !
તમે હૃદયની ઉખા મહી વિપાદ રંગો ભર્યા,
અને પ્રલયના સમુજ્જવલ સુરેખ મધ્યાહનમા,
અખે ! અવળમડી નીતિ ધરી, 'ન્યોન્ય રાહુ બન્યા !

[શિખરિણી]

અને આજે જ્યારે અધ વિષમ નર્ચે દર થતા,
દૂરી સધ્યાકાળે અવનવલ રંગો પ્રગટતા,
નથી એકથે કાણું જલદ, બધું છે સ્વચ્છ નલમા,
તદા આગ્યુ ભાગ્યે શુવન શુવવાનુ વિરહમા !

સલામ

[પૃથ્વી]

મને ખબર નહિ તમે કુટિલ સ્વાયં એરે ભયાં,
 અમી ઉપર ને નીચે ખદ્બદાંત એરે વસ્યા;
 પ્રભા, ભલકે, રમ્ય ગોદ નિરખી જરા શીતલા
 રહ્યો સુચિર ત્યાં તમે વિષમચૂર દાઢે ડસ્યા.
 મને ખબર નહિ મધુર રસવાણી કેરા જલો
 નીચે સતત વૃદ્ધે રહેલ જડઓધ પંકે તણો;
 ખતાવટ બધી જ ઉપરની, દંભ, કૌટિલ્યને
 રહી સળકી સૃષ્ટિ ઉર મહીં એરી સયો તણી !
 મને ખબર નહિ દિલે રટવું અન્ય, વાણી મહીં
 ભ્રુદું જ વદવું અને કરવું અન્ય તેથી ય તે !
 બિચારું ઉર ખાવરું સરખી સાત્તિકી સૃષ્ટિતું
 નિવાસી કઈ પેર પામી કંઈયે શકે આ બધું ?
 મને ખબર નહિ જરા ઉપડતાં સુનેપથ્ય આ
 મુવલુંમય સ્વખનથી રચિત મોતી હોરે જડયો,
 થશે પ્રકટ સૃષ્ટિ પ્રેત તણી, ઘોર કંકાલની
 બિહામણી ડરાવતી જીગર રકત પિપાસુની !!
 થશે ઉરની શી દશા અસહ્ય એ મને ના ખબર !!
 પરંતુ અવ થાય શું ?

ખલાસ થઈ ખેલ ગ્યો સકળ બાજી પૂરી કરી
 તમે વિચ્છવંત ફૂર હસી ધૂણ છેલ્લી કરી
 સલામ—

પ્રથમ મિલનની સ્મૃતિ

[મિત્ર-વ્રમંત, મંદાદાન્ત, સ્વધરા]

હવે પરિચિત મુખો ક્યાં કરે;
વિનોદ, આનંદ, તુફાન, મસ્તી,
જોતાં જ અન્યોન્ય દિનેત્ર આદરે !
સન્મુખ છો ના—

પણ જ્યાં સ્મૃતિ-પટે
તરી રહો, બાણું ન લેશ થાથી
અનુભવે અંગ પ્રકંપ મસ્તીનો,
રમી રહે લોચન લોલ કોઈ
અગમ્ય તેજસ્વિમકાર, ઓહતો

ધીમી વહી સ્મિત-મુધા મુખથી અભંગ

વ્યાપી મારા આણુ આણુ વિષે લીંજવે અંતર

પરંતુ મારી ઉરતંત્રી આજે
વહી રહી સૂર અનુક્રાપૂર્વ;
થાકયું છ હૈયું કરીને અલિનયો
એ સૌ હવે.

ચિત્ર ફરી રમી રહે
ન્યારે મારા આજના સૌ મુહુરે
લજ્જાલીને અંતર, કંપ નેત્રમાં,

અસ્ફુટ માર્ધુર્ય, વિમુગ્ધ સ્મિત ને
ગાંભીર્યમાં સ્પંદનને વધારતાં
ખેલા બેલા મળેલા રસછલકત હૈયે અધીરા અધીરા !

હતું ઘણું અંતર જોલવાનું
છતાં જીવે ના સરી શબ્દમાળા,
બિર્મિલયું અંતર મુગ્ધ બિભું,
ઉચ્ચ સૌ શાંત થયા ઉછાળા;
હૈયે વસ્ત્રી વાત અસંખ્ય તોયે
પળૈકમાં પાદ વળેલ પાછાં.

આજે પાછા રસિકો અપરિચિત જની જાવ, ખેલાં મળ્યાની
આલો તાજ કરીએ સુખદમધુ સ્મૃતિ, બંધુ, આજે ફરીથી !

સખિ ! તું-વિરહિત વિશ્વમાં

[ગેતાક્ષીય]

ગઈ છે પ્રિય ! જ્યારથી જ તું
 ટકતો હા ! મુજ પાચ ના ધરે;
 નીકળી પડું બહાર શોધતો,
 કંઈ ખોવાયલ ચીજ અંતરે.
 ભમું નિત્ય બજાર ચોઠમાં,
 કદી હીંડી રહું હું ગલી ગલી;
 કદી બાગ, સરિત, ટેકરી;
 રહું સંધ્યા નિરખી ઝુરી ઝુરી.
 મુખડાં સઘળે વિલોકતો,
 દગ લોભી ફરતી ચણદિંશા;
 નયનો, લટ બંધી નાસિકા,
 સ્મિત એ, ઓઘ તણી સુધા કયહીં ?
 કયહીં એ મુખમાધુરી, છટા
 સ્વર કે ચાલ તણી મળે કદા ! !
 કરતી વિપરીત અર્થ ના
 મુજ આ વર્તનનો પ્રિયે ! કદી,
 નહિ લેશ થતી જરી હરે
 કદી દોલાચલ ચિત્ત હે સખિ !
 સખિ ! તું-વિરહિત વિશ્વમાં
 ન્યમ દોડે મૃગ દેખી અંજવા,
 ત્યમ હું ભટકું, કદી કયહીં
 લહી તારો શકું અંશ કયાંયથી ! !

ઉચ્ચૈઃ હસું

પ્રવાસ અતિદીર્ઘ, રાત ઘનઘોર, દીવો નહીં,
 પ્રચંડ ધુરરાટી છાતી થડકાવતી, ઝોા ડરું !
 પથે ગરતમાં પડું ગળડી ઠેથનો ભોગ થૈ
 છતાંય ધપવું પુનઃ પ્રગતિપંથ ભાણી હસું !
 મહાજગતનાં કલુષિત, પ્રથા-રીતિ-દંભને
 પગે નીરખું ઉરને કચડતાં કટૂતાભર્યાં
 અતીવ અપમાન-ઝેર, કડવા ગળું ઘૂંટડા.
 અને જગફે જ શેષ જીવવાનું તોયે હસું !
 મહારુદ્રનના સરે, દૂળકી-દા'ની કીડા મહીં
 કદી પકડું કે ઝલાઈ જઉં તોય ઉચ્ચૈઃ હસું !

૨૮-૧૦-૪૧

વિષમ વિધિને !

[સ્મરણ]

આવે છે ઘોર ઝંઝા,
મઝધર મુજની
નાવને ધાવ દેવા.

ફાટે જવાળામુખી છે,
અગન વરસતા
અંડ દુર્ધર્મ ત્રાડે.

ગાળે છે આભ ભીંચે
સમમમ કરતા
વીજળીના સપાટા.

તૂટે છે મેઘ બારે
ઠ ઠું ઠું ઠું કરતા
પૃથ્વીયે લે કડાકા !

આવી ત્યારે ઉમંગે,
મનભર ઉજવી
મત્તરંગી વસંત;

આવે તો આવતા છે
વિષમ વિધિ હવે
દુઃખ તારે પસંદ !

આત્માદર્શ

[શાઈલ]

અન્યપ્રોક્ત શુભોથી પ્રેરિત બની તેને વિકાસ્યે જવું,
અન્યોક્ત સખલનોથી લન્નિજત થઈ ઉરે વિમાસ્યે જવું;
એનાથી શતધા પ્રશ્નસ્ય નહિ કાં આદર્શ આત્માત્મોઃ
કે બાતે નિરખી સદૈવ પરમું શુભો અને દુષ્કર્મો !

૧૯૪૪

હે પુષ્પ !

તારે ને કરમાઈ જઈ વિલીન બસ થાવું હતું આમ ને
 શાને પાંખડીઓ પ્રસારી ઉરથી ? નહેતી મૂકી સૌરભો ?
 ચિત્તાકર્ષક રંગ કેમ ખીલ્યાં ? ડોલ્યું મદે વાયુમાં ?
 મારા આ ઉરને બનાવ્યું તવનું !-હે ! પુષ્પ શુભાખના !

૧૯૪૭

જવાહીર

(ચાકુંલ.)

ખોટું ને નકલી જ, કોડી પણ ના, ના મૂલ્ય એતું થશે,
 જેને ગૌરવથી ધ્યું, શિર ચહ્યું, સૌ તે પર થૂંકશે;
 એવી હોત કંઈયે લાળ મળી ને તારા જવાહીરની,
 તો ના આમ થવા ખુવાર કહિયે ના, દેત હું નિંકળી !

૪-૧-૪૭

નોકરી

(શાદ્ધ)

યૈ ઝા મંદ્રીક ને ખી. એ. થઇ ગયા એલ; એલ. ખી. ચે વળી,
પૂછયુ: શું કરશે હવે ?" વહી જાઠયા; 'એમ એ; 'ય 'પી. એચ. ડી;
" એહો ! સુંદર, ભાગ્ય ધન્ય ! ખછી શું વિચાર રાખ્યો ઘડી ?"
મૂંઝાયા, સ્મરી ડીઝી ના કંઈ વઘા: લાચારીથી "નોકરી ।"

૨૪-૭-૪૬

અળલા ?

[અતુષ્ટપ]

તમેને અડકાડી ના મેં દયલીય આંગળી
 પાડીને નામતું ખાસુ
 નેત્રથી નાનકું આંસુ
 ઘર, મિત્રો, સગાંજાલાં, સંબંધી, ચાકરો મહીં
 દાણાદાણુ કરી નાખી તમે તો મારી રેવડી !

૨૭-૪-૪૩

મુકિત-દેવ

ચેતનની પાંખે,

આવો હો ! મુકિત દેવ.

કિરણોની આંખે,

આવો હો ! મુકિત દેવ.

સૂતી છે ઘોર નિંદા ઘેન લશી આંખડી,
મુધાની ધાર ખની

આવો હો ! મુકિત દેવ.

સૂતો અચેત આત્મ કાયાને પીંજરે.
વાણીના દિવ્ય પાન

પાઓ હો ! મુકિત દેવ.

ગાવા શું ગાન ? પ્રાણ હૈયામાં લેશ નહિ,
સ્વાગત શું દેવ દિયે ? હૈયામાં હોંશ નહિ,
ચેતન વર્ષાંત તમે

ધાઓ હો ! મુકિત દેવ.

નીકળ્યો નં શબ્દ, નેત્ર અંખવતી આંસુડા
માળાના હાથ વચ્ચે કરમાયા કુંલડા;
ચેતન-વસંત ખની

આવો હો ! મુકિત દેવ.

કિરણોની આંખે,

આવો હો ! મુકિત દેવ.

સ્વાતંત્ર્ય !

હે સ્વાતંત્ર્ય !

જપીએ તવ અવતારણુ મંત્ર...

હે સ્વાતંત્ર્ય !

યુગયુગની આ ઘોર શુભામી,
તન અંતર પર પ્રગાઢ જામી,
ધીછ ગમ્મ શુવનની નિર્ઝર,
જામ્યા ઘન થર શુવન પટ પર,
આવ આવ લઈ તાંડવ જવાળા,

કર ખાખ મલિનતર અંગ-

હે સ્વાતંત્ર્ય !

*

*

*

હે સ્વાતંત્ર્ય !

કોડ અહીં બિભા છે વીર,
વંદન કરત નમાવી શિર,
દેશે નિજના પ્રાણ સમર્પી
એ તૂટે જ' જિર.

ભાગ ભાગ અણુઅણુની અંદર,

કર છિન્નલિન્ન સૌ બંધ...

હે સ્વાતંત્ર્ય !

*

*

*

હે સ્વાતંત્ર્ય !

સંધ્યા ઉધાના મૃદુ રંગે,

પંખી ના કલ્પના દે,

નિર્જીરના કલકલ નિનાદે,
 યુધ્ધની રૂપ પરાગે,
 આવ આવ પવનોની લહેરે,
 કરી દે ચિત્ત પ્રગ્લભ...
 હે સ્વાતંત્ર્ય !

* * *

હે સ્વાતંત્ર્ય !
 ડોડો જનને કરાલ કઠે,
 સ્તવન બુલંદ તવ બાગે,
 તવ સ્મરણે શિશુવૃદ્ધ સકળના
 છલકયા ચિત્ત અનુરાગે.
 આવ આવ ધરી ત્વરા, દિલદિલમાં—
 પ્રગટ કર આનંદ....
 હે સ્વાતંત્ર્ય !

* * *

હે સ્વાતંત્ર્ય !
 તન મન ધન સર્વ સમર્પ્યાં,
 ખરચી એવ ન દુતિ,
 તપઃ સાધના કરી પ્રખરત,
 ધરી એક હૃદય તવ સ્મૃતિ.
 ઉતર ઉતર સત્વર કરતું જા
 ઘુટ સંતનુ' મન...
 હે સ્વાતંત્ર્ય !

* * *

હે સ્વાતંત્ર્ય !

આવ આવ પ્રલયંકર યાજે,
કાં રિપુ કંટક સાંજે ?
જલાવ હૂતાશન, જગાડ અંજા,
નિરખ ત્રિલોચન આંજે !
દહન કર ઝટ ગૃહલુ, કરી દે !
પ્રગટ મુક્તિનો ચન્દ્ર !

હે સ્વાતંત્ર્ય !

આવ આવ હે સ્વાતંત્ર્ય !
જપીએ તવ અવતરણ મંત્ર !
હે સ્વાતંત્ર્ય !

સ્વપ્ન

સ્વપ્નામાં ભારતની લોભ અમે નોઈ
આવતું'તું દિવ્ય દિવ્ય મલકાતું કોઈ
સ્વપ્નામાં ભારતની લોભ અમે નોઈ.

હસતી'તી આંખડીઓ
ઝલ્ઝલતી આંઝરીઓ,

સંગીતની લહરોમાં દિલ રહ્યું મોહી
સ્વપ્નામાં ભારતની લોભ અમે નોઈ.

વનરાજિ વિસ્તરી'તી
પંખીનાં ગાન હતાં,
ચેતન છલકાઈ રહ્યું
પથરમાં પ્રાણ હતાં;

એ દિનનાં સ્મરણમાં આંખ જરા રોધ
સ્વપ્નામાં ભારતની લોભ અમે નોઈ.

અંતરનાં ઐક્ય ભરી
ખજતી'તી રમ્ય વીણા,
વિશ્વમહી રેલવટી
ગીત પ્રેમસીના;

ક્યાં સંવાદી સૂરોની સારીગમ જોઈ ?
સ્વપ્નામાં ભારતની લોભ અમે નોઈ.

ત્યાં તો કેા સંતનની
 અમૃતભર આંખ દીડી,
 જર્જરતી કાય છતાં
 યૌવનની પાંખ હૂતી;

સંતનને દરશનિયે : આંખ અમે લોઈ
 સ્વપનામાં ભારતની ભોમ અમે જોઈ.
 આવતું'તું દિવ્ય દિવ્ય મલકાતું' કેાઈ
 સ્વપનામાં ભારતની ભોમ અમે જોઈ.

૪-૧-૪૭

કોઈ પેલા જોગીની આંખડી હસાવો.

કોઈ પેલા જોગીની આંખડી હસાવો.
કરમાયા પંકજની પાંખડી હસાવો.

ચાને છે સુખ ઉદાસ ?
ચાને છે દિલ નિરાશ ?

એના સૂના દિલ-ગૂંથજને ગાનથી ગૂંથવો.
કોઈ પેલા જોગીની આંખડી હસાવો.

વરસોથી ઝંખેલું
મુકિતનું સ્વપ્ન અમે,
આંધું એ પાસ છતાં
નયનો કાં દૂર લમે ?

એની આંખે અશ્રુ ને દિલે કાં હૂતાશ આવો ?
કોઈ એનાં અંતરનાં આતથો ખૂઝાવો.
કોઈ પેલા જોગીની આંખડી હસાવો.

એનાં વચનોએ કંઈક
હોમાયા વીર બલિ,
મુકિત દેવીને ચરણ
રુધિરની અંજલિ,

તોયે દિલમાં ધૂટેલ કાં મળ્યો ન લહાવો ?
એ જોગીના દિલનો વિપાદ વિસરાવો.
કોઈ પેલા જોગીની આંખડી હસાવો.

નંદનનાં	કુસુમોથી
કીધી'તી	અર્ચના,
નભધનુના	રંગોથી
રંગી'તી	કલ્પના,

રોજાયું સ્વપ્ન સૂણી સંહાર ઘોર પાવો,
 કોઈ એનાં તટ્ટેલાં સ્વપ્નનાના ટૂકડાં બતાવો.
 કોઈ એના સ્વપ્નનાની ભોમકા સૃજવો,
 કોઈ પેલા નેગીની આંખડી હસાવો.

૮-૧૦-૪૭

ઉપાનુ' રાજ

ભારતની ભૂમિ પર ઉપાનુ' રાજ બગે,
કોડા હૈયાં આજ ગાય એક રાગે

દિશદિશથી આવ્યા અવાજ, ગાળ્યા લેરી પખાજ,
અણુમૂલ સ્વરાજ આજ શિર લબ્ધ રાજે;
અંધારી રાત ગઈ, તેજની ધાર થઈ,
ઉમટયા નરનાર લઈ પુષ્પહાર સાથે.
કુંકુમના થાળ ભરી નીસરી ઉપા પરી
સ્થળ સ્થળમાં રંગ ઝરી, ગીત અનંત ગાજે;
માણી નહોતી મેં આવી મુક્તિની કેં ખુશાલી

ચેતન મસ્તીની ખ્યાલી પીઠં પાઉ આજે;
ભારતની ભૂમિ પર ઉપાનુ' રાજ બગે

શુભે મદ્ભર વિહંગ કલકલ . વહો તરંગ
પુષ્પો સુગંધ મંદમંદ આજ વાજે;
વર્ષોની દાસ્યમિશ્ર યાત્રો હવા વિનંદ,
મુક્તિનાં મિષ્ટ પ્રાણ, પવન, નીર પાજે !
વર્ષોના મ્હાન મુખ, બૂલી યુગ યુગનાં દુઃખ,
મલકાવો મુખ ભરી હર્ષ અતુલ આજે;
મારાં કંગાળ લાંકું, આજે હું મીટ માંકું,

ગાઓને ગાન એક રાગે
ભારતને દેશ આજ ઉપાનુ' રાજ બગે !

કંઈ કંઈનાં ઝંધિર વહ્યાં, કંઈ કંઈ ઓ ! વીર ગયા,
મૂકેતા લકીર ગયા; “આજે ઓ આજે;”

મુકિતને પંથ હુલ્યા, કંઈ કંઈનાં શિર ખુલ્લા !
 બદનો પર માર ઝીલ્યા, મુકિતના કાગે !
 એ સહુની મુકિત-ખ્યાસ આજે સેવાની શ્વાસ,
 નવલી સુવાસ ઉર ખાગે ખાગે,
 દ્રવશે હૈયાનું અમી નીતરશે નેન અમી,

વીરમી ગઈ રાત વાઘ મંજુલ વાગે:
 ભારતની ભૂમિ પર પ્રકાશપૂર જાગે.

આવો હિંદ, મુસલમાન, મૂકી કોમનાં શુભાન,
 રાખી એક દિલ નિશાન, મુકિતને વધાવવા;
 આપણે બે એક ભાઈ, જન્મ જન્મની સગાઈ,
 એક મેઠમાં સમાઈ, ચાલ સ્વાગત ઉચ્ચારવા !
 છોડોને ભેદભાન, ગાઓ અદ્વૈત ગાન,
 સાંભળવા એક કાન વિશ્વ સત્ત્વ આજે;
 ગાઓ થઈ શુભતાન, ભારતનાં આંખ પાંખ:
 ભારતને દેશ આજ ઉપાનું રાજ જાગે.

સૂરજ ઊગ્યો રંગ સોનેરી !

મુખડાને મલકાવો માવડી !
 આનદે છલકાવો આખડી !
 મુખડાને મલકાવો માવડી !
 શાશ્વત મુદિતની ઉધા રમવાને નીસરી,
 ભારતને પગથારે હોશભરી બિતરી,
 ગગા યમુનાને તીર,
 પાવન પીવાને નીર
 ગાલે ગુલાલ ઝરે નયનોમા વીજ છ,
 ત્રિભુવન ડોલાવતુ મુખડા પર સ્મિત છે
 વેરતી નહનના ફૂલ,
 સુરભિત રગિત અમૂલ
 વસતી'તી એક વખત રંગે ઉત્સગમા,
 પ્રસન્નતા ઠેર ઠેર જ્યોતિ સ્વાત વ્યના,
 આજ ફરી મિલન આતૂર
 ઝનઝન જો બાજો નૂપુર
 દેખી ખટરાગ ઘોર વ્યાકૂળ થઈ આખડી,
 થર થર કમ્પન્ત હિલ નિરખીને ગ્યામ ઘડી,
 આજ નહિ અતર લવલેશ,
 ઝેરીલા રંગો ને ઝેરીયા દેષ
 પલટયા છે આજ ગાન પવટી છે બદ્ધ હવા,
 કવોલે લોકવૃન્દ માડ્યુ છે ડોલવા
 રજની ગઈ જાજળ ઘેરી
 સૂરજ ઊગ્યો રંગ સોનેરી !

ધ્વજ ગગન લહરાય !

[સ્વતંત્ર ભારતની દ્વિતીય વર્ષની ઉવાચે]

ધ્વજ ગગન લહરાય !

મુક્ત હવામાં પુલકિત પ્રાણો મસ્ત
બની મલકાય !

ધ્વજ ગગન લહરાય !

આજ અનુપમ હવા વહી રહી,

મધુતર ધરતી મહેકે

સૈકાના મૂક ઠંઠ મનોહર,

પંચમ સૂરમાં ગહેકે !

નવલ રંગ ઉર છાય !

ધ્વજ ગગન લહરાય !

ફળી યતિની મનઃકામના,

તિમિરભરી ગર્ધ રાત;

રંગ મનોહર ઉવા પધારી,

ઠર ધારી ફૂલછાળ;

હિલ સાગર છલકાય !

ધ્વજ ગગન લહરાય !

નયન કરી રહી વંદન લાજો

શિશ હળે પ્રણિપાતે,

હર્ષસભર હૈયાં સૌ પીતાં,

મુક્તિસુધા સંગાથે;

સૂર પ્રદે પથરાય !

ધ્વજ ગગન લહરાય !

આજ હવે શી જડતા, આજસ,
દેવી દિલ ઉદામી !

શુભ્ર અંગ પર નવયૌવનની
ધાર ઝરી અવિનાશી;

નવચેતન ઉભરાય !

ધ્વજ ગગન લહરાય !

યેર, ઝેર, કુસંપ, કુહિંસા,
ભરમ બનેા ક્ષણભરમાં,

પ્રેમ, પ્રેમ કરુણામય ગાંધી
નિવસી રહો તલતલમાં;

પ્રેમ સુધારસ પાય !

ધ્વજ ગગન લહરાય !

હવે સદોન્નત શિર હમારાં,
અભય સજીવન વાણી,

સદા આડગ, અણુનમ અમ મસ્તક,
આંતર ચિર યુવાની;

હઠે કદમ નવ પાય,

ધ્વજ ગગન લહરાય !

ઉપા

હિગી છે ઉપા રંગ સુનેરી !
 જોજો સ્વાતંત્ર્યની બાગતી ભેરી !

પંખીનાં મંજુલ ગુંજનો આજે
 પ્રસરે છે દર દર,
 કુસુમ-કાનને વ્યાજ મૂક્યા છે
 મોકળા સૌરભ પૂર :

જો જો હવાની ચેતન હૃદયેરી !
 આજ વહી રહી મસ્ત અનેરી !

ધ્રુવે ઘેરું ગાન જ્ઞેરામણ
 જિર્વ ઉછાળી અંગ,
 પડધા પધૈત કંદરા દેતી
 ઉર મીલાવી સંગ :

તરંગના મૃદુ ફૂલડાં વેરી
 વંદતો સાગર બાજતી ભેરી.

જામી'તી મારા દેશમાં કાળી
 કાળજી ફેરી રાત,
 હીનતા, હીનતા કેરા ડૂંગરડાં
 એડોતા રોડી વાટ :

તિમિર વાદળ શ્યામ વિખેરી
 કાઢે દિવાકર કોર સુનેરી !

કોડો જનોના અંતર ઉમંગે
 ગજ ગજ લિયા થાય,
 સ્નિગ્ધ સુકોમલ થનગન હૈયાં
 આ નંદે છલ ઠાય :

ફળી શહીદોની આશા ઉંચેરી ।
 ને ને સ્વતંત્રની વાગતી લેરી ।

ભગી છે ઉધા રંગ સુનેરી ।
 સુણે સ્વતંત્રની વાગતી લેરી ।

પર્વશિરોમણિ

[અનુક્રમ]

આવ, આવ, હવે આવ ! સુખેથી પ્રિય પર્વણી,
દેશનાં સર્વ પર્વોમાં મારી પર્વશિરોમણિ !
આમ તો કંઈક આવે છે તિથિઓ વર્ષમાં ઘણી
ધર્મની, જન્મ, મૃત્યુની અને કે' કે' પ્રસંગની !
અને એમ વહી આવે તો કેરી પરંપરા,
ઉજવે ઉત્સવો લોકો એની શી કરવી કથા ?

પણ કયાં જનને હૈયે હતી લેશે ય ચેતના ?
અંતરે ભિન્નિઓ નહોતી, નહોતી જીવનપ્રેરણા !
જહ યંત્ર સમા હૈયે હતી એક પ્રણાલિકા,
તેજ ના, હર્ષ ના માત્ર દુર્લેહી હાસ્યની નિશા !
વદને સ્મિત કૃત્રિમ, અંગાંગે દાહ દુઃસહ,
નકલી નેત્રમાં દીપ્તિ, નીચે અશ્રુસમુશ્વય !

પણ ત્યાં એક દિ વર્ષો કેરા ગાઠ તિમિરમાં,
કોટી ઉષા તણી કાંતિ દીપી માતૃક્ષિતિજમાં,
અને ત્યાં આસમાં છેળો ઊઠી રંગપ્રભા તણી
ઉષાએ પ્રાચિમાં જાણે રંગમહેકીલ ગોઠવી !
શિખરે શિખરે મહેકી ઊઠી કેકા કલાપિની,
પંચમે સૂર કોકિલે વહાવી ગીત જાહનવી,
અનિલે પુષ્પ પુષ્પોની રેલાવી મત્ત સુરભિ,
નિસર્ગે ઉમટયો જાણે મત્ત સૌંદર્યનો નિધિ !

ધરિત્રી જે તૃણાંદ્રુરે મડયા છે મુગ્ધ નાથવા,
 વસુધાને મળી મસ્તીભરી આળે જ શું હવા !
 આવ્યે જેને જની મારી સજવા સર્વ તિથિઓ,
 લોકોને અંગ થીજેલી વહી આનંદ ભર્મિઓ;
 શહીદોનાં બલિઓએ નિવારી દાસ્યની નિશા,
 અને પાછી ઘણે વર્ષે જગી સ્વાતંત્ર્યની ઉપા !
 દલદોલી ચેતને જડયો સળકી દેશ માહરો,
 મુક્તિનો ધ્વજ ત્રિરંગી હવામાં આભ વિસ્તર્યો.

૪૨

એવી આવ, લલે આવ, સત્કારે પ્રિય પર્વણી !
 દેશના અર્ધ પવેમાં મારી પર્વશિરોમણિ !

ધન્ય દિવસ

[પ્રજાસત્તાક દિને]

આજ એ દિવસ ન્યારે નિશા તિમિરને
સાથ લઈ નહ થઈ દૂર ધામે;
ન ઉધા રક્તવર્ણી પધારી નહે
રંગતી આલ ઠંકુ શુલાલે ।

આજ એ દિવસ ન્યારે સરી ઠાલિમા
શેક ઉદ્દેગની વદન પરથી;
સ્મિત લાલિમા પ્રગટી મુખમંડળે,
ડાલી ઠલ્લોલતી આજ ધરતી ।

આજ એ દિવસ ન્યારે કરોડો ઉરે
અનુભવી ભિમિ સ્વાતંત્ર્ય કેરી,
ચેતના, મસ્તી, આનંદ કલ્લોલની
વાગી રહી આણુઆણુ મસ્ત ભેરી ।

આજ એ દિવસ ન્યારે શહીદો તણા
સ્વાર્પણોનાં ઉગ્યા મિષ્ટ ફૂલો,
ગરીબઠા દેશની ગૌરવોન્નત ઓવા
બેઈ સાશ્રય રહ્યા વિશ્વ કુલો ।

આજ એ દિવસ ન્યારે યુવક હૃદયને
લાધી શું ક્ષણ ગહા જિહ્વાની;
ભિમિ, આશાભર્યા કેડિલા જીવનમાં
નયન તે દિ' બની હર્ષલીની ।

આજ એ દિવસ જ્યારે ભારતભૂમિને
 ધ્વજ ગગન ચુંબતો લહરમાં ફરફર્યો;
 સત્ય, નીતિ તથા ગીતને ચૂંબતો
 દિવ્ય દીપક સમે ગૌરવે ઝળહળ્યો ।

૨-૮-૪૬

બાળવા ને ઉજળવા !

સ્મરું તને

બોગસ્ટની પંદર ! કેમ ના સ્મરું ?

હજી ન આવી ત્યહીં કેંક દિનો
પૂર્વે જ હૈયે જગવંતી સપંદના,
નવી અને અંતરમાં છવાઈ રહે
આનંદની ભિમિ અને આણુ આણુ
મહીં બજે મુકત સ્વતાંત્ર વીણા.

ધરો પહેલાં હતું શું મહત્ત્વ ?
સામાન્ય સૌ વાર સમો જ વાર,
ન રંગ ઉત્સાહ ન કષણો કંઈ,
વીતી જતી રાત, થતું પ્રભાત.

કિંતુ અધુના તવનાં પદાર્પણો,
જ્યાં થાય ત્યાં રંગ, કુસુમ, સૌરભે,
તારું થતું અર્ચન, ને વધાવવા
તને વહી રહે મૃદુ રમ્ય ગીતો.
એથી વધારે નિજ હૈયું આપી
કોડો જનો આજ રહે પુકારી
તારો જય.

સ્મરું તને

આકાશમાં શ્યામલ મેઘરાત્રિ
શુભા મીની દુર્ગમ વિસ્તરી'તી,
એ સૌ પદે તેં તવ મુકત હસ્તે
કસુંબીનો રંગ દીધો લગાવી.

મૂનાં સૂનાં જંગલ દોતરે હતાં.
 આવાસ ભેંકાર હતા નિઃશબ્દ,
 ત્યાં કોકિલો મોર અને ગ્રીયા
 તણી મહેશીલ દીધી જમાવી.

અશ્રદ્ધ, વિમાનિત, દીન મસ્તકે
 ઉભેલ સૌ ભારતી બાલને દિલે
 શ્રદ્ધા, મદા મૌરવ, ઉન્નતિની,
 જવલંત જ્યોતિ ગર્હ તું જગાવી.

આવળે, આવળે વયો વર્ષે સદેશ લઈ નવા,
 પર્વ હે કાન્તિના ! જુનાં સ્મરણોને જગાવવા;
 આવળે, આવળે રક્ષા અગ્નિપેથી ઉઠાડવા,
 હેમની શુદ્ધિને અર્થે બાળવા ને ઉત્તમવા !

મજલ !

આગે ! અવધૂત ! તારી મજલ જાય આગે !
 “જય જય”ના નાદે જોને આલ ધરા ગાજે !
 દેવા વરદાન સંત, અમર દેવોતું વૃન્દ
 ગજવન્તુ હિજિગંત દૂર થકી આવે;
 છંટાયો નલ ગુલાલ, પ્રકટી બ્યોમ દીપકમાલ.
 ધરતી આલ ખૂશખૂશાલ ગીત તારું ગાવે.
 ગૂંઝન્તાં ગાન એક તાલ એક રાગેઃ
 “જોજો અવધૂત તારી મજલ જાય આગે.”
 દેવોની દિવ્ય છાય, ઋષિ મુનીઓની સ્હાય,
 ચાલીસ દોડોની કાય સ્હાય સંગ રે’જો;
 ભારતીની સ્મિતઝરી, અંગઅંગ પ્રીતભરી
 મૂર્તિ શુભંકરી રનેહસ્રોત ગહેજો.
 ઉભા લઈ વિજયમાળ, દિશદિશના દિક્ષાળ,
 દરકાવી દીપ મથાલ; સ્મિત ગહેર માગે.
 જો જો અવધૂત તારી મજલ જાય આગે.
 એક દિન પૂર દમામ હર્તું હ્યાં ગુલામી ઠામ.
 નરકતું જ ધોર ધામ; રાત કાળી કાળી;
 સાંપી ચીનગારી ભવ્ય, જગવ્યો પ્રકાશ નવ્ય
 દીધું પ્રજ્જ્વલિત દિવ્ય, તિમિર ગૌ પ્રભાળી;
 ઝળકે ન્યોતિ અકંપ, ગાજે ગીતો અનંત
 છલકંતી રંગભરી સૃષ્ટિ સકલ ભાંગે.
 જો જો અવધૂત ! તારી મજલ જાય આગે.

ભારતના જન અપાર સૂતા ધારણ મોતર,
 કેનો પડકાર સૂણી ઘોર નિંદ ત્યાગી ?
 જનતા એ દીનવદન ! નહોતા શ્રી, મુખ, સદન;
 ક્યાંથી આ ભુવન ભુવન જીવનજુવાળ જાગી ?
 સેવા ને ત્યાગ લોગ, અહિંસા, સતના પ્રયોગ
 મરીને જીવવાનો યોગ સહેલ સહેલ લાગે
 જો જો અવધૂત તારી મજલ જાય આગે !
 હિંદુ, મુસ્લીમ સર્વ, મૂઠી પથ, કૈામ, ગર્વ
 ઉજવો રાષ્ટ્રીય પર્વ હસ્ત આલી હસ્તે;
 રંગદ્વેષ, રાગદ્વેષ, જાતિદ્વેષ લેશ નહિ,
 એક દેશ-પુત્રઃ જલું એક મુક્તિ રસ્તે;
 ભારત નિરખું સ્વતંત્ર, અંતરમાં એક મંત્ર,
 અંતર તંત્રીથી મત્ત એક સૂર જાગે :
 જો જો અવધૂત તારી મજલ જાય આગે !
 જીવનનું નીર ઝરે આજે કલકલ સ્વરે
 પંખી કલકંઠ કુજે, તરુવર જૂલે,
 સ્થળ સ્થળમાં અજાણાટ, વિરમી ગર્હ સ્યામ રાત,
 જાગી જનતા વિરાટઃ કંઠદાર ખૂલે:
 ‘મહેકો મનુકુલનું શુભ ! સ્થળ સ્થળમાં હે અતૂલ !
 ઠરવા અંધાર ફૂલ ચિર જીવો તેજવન્તા !
 ભારતના કોહિનૂર ! ગૌરવ હે મનુકુલ !
 હોજો શાતાનુકૂલ પથન શિવ પંથાઃ ॥
 આગે ! આગે ! અવધૂત તારી મજલ જાય આગે !
 જયજયના નાદે જો જો આજ ધરા ગાજે !

અવધૂત ચાલ્યો !

અવધૂત ચાલ્યો !
અહિંસા તણે પાવક ફૂત ચાલ્યો !
અવધૂત ચાલ્યો !

અસત્ય, હિંસા, ભય, અંધકારે
વીંટાયલી લોભ હતી, કલિત ને
પીડિતના આર્ત ઠરુણ કંઠને
ભરી હતી દિશ દિશાંત ન્યારે-

હસ્તે ઝાલી સત્યની દિવ્ય જ્યોતિ,
હિંસા વિહારી, ભયને નિવાર્યો,
આંખી હૈયાં સાથ હૈયાં, ચખોનાં
લોહાં આંસુ છૂંક આપી દુઃખીને !

પ્રત્યક્તનો અમૃત કૂપ ચાલ્યો !
અવધૂત ચાલ્યો !

ખંધક ને તોપ અમંખ્ય કે' કે'
ગત્રો તણી ધાતક શક્તિ કેરો
કર્તા પ્રતિકાર નિઃશસ્ત્ર, આત્મની
સામે ધરી વજ્જર ઢાલ, પાપીને

આપી ક્ષમા, પાપ સમૃળ છેદી
ઝઝા પ્રવાતે અમૃત ચાલ્યો !
અવધૂત ચાલ્યો !

ત્યાં શબ્દ દેવો ? હતી બદ્ધ જિહ્વા,
 વીંટાઈને અંગ પડેલ ગૂંખલા;
 ઠલોલવા મુકત હવા હતી નહિ,
 મુખાસ્તી ક્ષીણતનુ થતી રહી.

મેયા ! તને દઈ નલ ઊડવાને,
 ઠલોલથી મંજુલ ગૂંજવાને,
 મુઐકય, સત્યેમ, મુખંધુતાભયું
 તારું નલોમંડળ રાખવાને—

થઈને બલિ માત ! મુપૂત ચાલ્યો !
 વિશ્વપ્રેમી ! અવધૂત ચાલ્યો !

ધરિત્રીનું રુદન

સૂની રજનીમાં ધરતીનાં ફૂસકાં સુણાયાં !
આકાશે ઈન્દુનાં જળ લોચનો ખિડાયાં !
સૂની રજનીમાં ધરતીનાં ફૂસકાં સુણાયાં !

પંખીનાં ગાન ન'તાં,
પછો સૂમસામ હતાં,

હવામાં લાખ લાખ હીબકાં સમાયાં !
સૂની રજનીમાં ધરતીનાં ફૂસકાં સૂણાયાં !

નીરવતા છાઈ હતી,
શોકિત વનરાઈ હતી,

ઝરણાંથી કન્દન ના કારમાં ફળાયાં !
સૂની રજનીમાં ધરતીનાં ફૂસકાં સૂણાયાં !

ઈશુ ને સુકતુની
આવી ગઈ યાદ જુની,

ગાંખોમાં આંસુના ધોધ લિલરાયા !
સૂની રજનીમાં ધરતીના ફૂસકાં સૂણાયાં !

હૈયાના હીર સીંચી
 અનુપમ પ્રતિમાઓ રચી;
 મહેકાવતી વિશ્વભાગ
 અણમૂલ કુલવેલ લચી;

છંદી કચરી કૃતજ્ઞ ! લઈ સુગંધ, કાયા !
 યુગતમના હારક ! તેજ ઓલવાયા !
 સૂની રજનીમાં ધરતીનાં ફૂસકાં સૂણાયાં !

૨-૨-૪૮

પૂ. મહાત્મા ગાંધીજીને

હતી વિશ્વે વ્યાપી
અશાંતિ, ઉપાધી,

કુર્હિંસાનો વ્યાધિ જન સકળમાં ત્રાસ ભરતો,
નિસ્રાસા ને અશ્ચુ ચક્રી ધરતીનો લોક રહતો !

ઉચ્ચતર નીચાને કચડતો,
જટિલ પથ ના માર્ગ સૂઝતો,
અસંતે, અન્યાયે મનુ-તનુ જ આત્મા ભટકતો !

તહા પૃથ્વી પાટે,
દુઃખી, દીનો માટે,

તમઝાદી વાટે ઈશુ, બુદ્ધ તણી જ્યોત ઉતરી,
પ્રજાળી પોતાનાં જીવન જગ-નિશા પરહરી !

જગતિભિર માટે ઝંઘડતા
પરમ શિવ માટે તલસતા,
તમે ચે બાપુ ધ્યા બલિ જગતઝેયાર્થ, હસતા !

નંદનવનનું પંખી !

(સ્વ. મહા કવિ ન્હાનાલાલને)

[અનુ]

૨૧ વહંતુ પૃથ્વીને હૈયે સુગંધી પારિજાતની
નંદનવનનું પંખી આસેથી ઉતર્યું અહીં !
તપત્યાગ તણી પક્ષ્મો વીંઝે છે ઉર્ધ્વ પંથમાં,
પ્રેમભક્તિ તણાં નેત્રે આંછીને અંજનો નવાં;
ગૂંજતું આર્યાભાવોની ગીતા કંઠે નિરંતર,
સ્વદેશ સંસ્કૃતિ કેરાં ગાતું ગાન યશોજ્જ્વલ.
સમન્વય સાફ કેરો ધર્મે, રાજ્યે, જને જને,
સીંચતું ઐક્યની ધારા પાર્થિવોને દિલે દિલે.
ભારતની યશગાથાનું વૈતાલિક જની ગયું,
યાવદ્વાયુ શુચિ સ્તોત્રો ભક્તિભીનાં સ્તવી રહ્યું !
નંદનવનમાં પાછું દેવોના દિવ્ય ધામમાં
અહસદહ પક્ષોની પંખી પોદ્યું બિછાતમાં !
ગયું તોય ગીતો તેનાં ભરે છે કાળ ને દિશા,
ગાનના તાનથી થઇ છે અમૃતા વિશ્વની ધરા !

૨૫. કવિ મેઘાણીને

સૌરાષ્ટ્રના મોહક ભૂતકાળના
અંતસ્તલે જઈ કંઈ વર્ષ ઢાંક્યા,
હંઢોળીને ગૌરવ રાષ્ટ્ર-વીરલા,
કયો સૂકામાં 'રસધાર'-છાંટણું !

✽

ખૂંદી ખૂંદી દેશ તણા ખૂણે ખૂણા
કેા આમ હિયે લયલીન થાતી
સૌરાષ્ટ્રના ગીત-સમૃદ્ધિ-દીપમાં
સુચેતના નૂતન તૈલ ગ્રીંચ્યાં !

✽

દૌર્જન્ય ને દૈન્ય વિષે દખાયલી,
અશ્રુ, ચીસો, હાય થકી વીંટાયલી,
સ્રષ્ટિ તણી ચીતરી ભાવ-અંખના,
કરી ખરી પીડિત-યુગ વંદના !

લખી ભરી વાસ્તવ સુખલાલની
કથા થયા કલાન્ત છતાં નહિ તમે,
ભદ્રા તણી પાછળ દોટ મૂકતે
ધરો નહિ અંતર અધ્વખેદને.

અંધાર ! અંધાર ! થકી ન અન્ય
પેખ્યું ન્યારે નેત્રથી થઈ નિરાશ;
આંજી ત્યારે રાત-અંજન-શલાકા
અમને ખતાવ્યા—

જવલંત દીવા ઉર માણુસાઈના-
જતાવતો એ દીપ ગૂલ થઈ ગયો
પ્રકાશ સ્થાનો તણું મૂલ દઈ ગયો !

૪૬

સોરઠી સંસ્કૃતિ કેરે હૈયેથી કન્દના વહી !
પહોડના ખાળની વાંસે ધરિત્રીએ રહી રહી !

જોગીના જોગ કોઈ ઝીલો

[શ્રાવણ: “ ગોરસ લેઈ લેઈ પીઓ, ગોપિકાની ગોરસી
ભરેલી ” એ શ્રી ન્હાનાલાલના એક ગીતનો]

જોગીના જોગ કોઈ ઝીલો,
જોગીની મહૂલી છે દૂર;
જ્યોતિનાં ભર્ગ રમ્ય ઝીલો,
આત્મામાં ઝોગસનાં પૂર.

મંજુલ તપ નીર વહે,
શિવમય સમીર વહે,
પ્રક્ષ-ખંસરીના પથરાતા સૂર....જોગીની.

શુરુતાનાં ગૌરવ ના,
માયાનાં મોહન ના,
પાર્થિવ લોભનથી દૂર દૂર..જોગીની.

સંયમ ને સાધુતા,
માનવતા, ણંધુતા,
મંગલમય લાપના મધુર...જોગીની.

આંખડીમાં એક લાવ,
અંતરમાં રનેહલાવ,
દુનિયાનો દેવી કોહિનૂર...જોગીની.

જોગીના જોગ કોઈ ઝીલો,
જોગીની મહૂલી છે દૂર.

શ્રાવણ માસે

વસુધાનાં અંગ લીળયાં હો !
 પુણ્ય મનોહર ધારે,
 અમૃતનીર સીંચાયાં હો !
 આને અપરંધારે
 રે આને શ્રાવણ માસે.

મધુર નિનાદે પરભૂત કુબ્યા,
 તરુવર પર રસમયૂરો ગહેકચા,
 પુષ્પ પુષ્પ અનિલો સહલહેર્યા
 પૂલકિત મંદ સુવાસે,
 શ્રાવણના શુચિ માસે.

દિશદિશમાં વિદ્યુતનાં નર્તન,
 ગગન સકળ છાયાં શ્યામલ ઘન,
 વહી રહી ઝરમર નિર્મળ ત્યહીંથી
 આજ રમિક સુહાસે,
 શ્રાવણના શુચિ માસે.

છલકયાં ઝરણાં, સરિતા, સરવર,
 કલકલ રવ શું વહન મનોહર,
 આવી વર્યા સ્થળ સ્થળ હે સુંદર !
 આપ શું રસ ઉલ્લાસે !
 શ્રાવણના શુચિ માસે.

ચિર પિપાસિત આ દિલ ચાતક,
 બળતું, શોષાય નિરથેક,

મહર્ષિ ટાગોરને—

આજે અમારા ઉરમંદિરોમાં
સ્વતઃ થયા બંધ નિનાદ ઘંટના;
સ્થંભ્યા શું સૌદામનીના પ્રપાતમાં
કરો અહો આલસને બળવતા ! !

થયું શું આ ? દીપ પ્રકાશ એનો
પ્રસારીને અંતિમ ધૂળવાની
તેયારીમાં, વ્યાકૂળ પ્રાણુઓતિ
સહસ્ર કાં આમ વળાંક લેતી !

આનંદની રેખા અરે ! હજી તો
સુખે હતી સ્વૈર વિહાર લેતી;
ત્યાં તો ઢગી આમ અમાસ કેરી
કયાંથી કહો, શ્યામલતા વિપાદની !

અહો મહર્ષિ ! ઠવિ ! એ કલાણ !
નિસર્ગના સાત્ત્વિક હો પૂજારી !
વિશ્વોદ્ગતીચ્છુ, અમ લાસ્તીના
વર્ચસ્વતા કૌસ્તુભ ગૌરવન્તા !

આનંત્યમાં અંતિમ લીન થાતી
વિશ્વેશની કેડી વિષે લજી જતી,
પદાકૃતિ આછી રહી નિહાળી
આંસુલરી આંખ વસુન્ધરાની !

શ્રાવણ માસે

વસુધાનાં અંગ લીલયાં હો !

પુણ્ય મનોહર ધારે,

અમૃતનીર ગ્રીઆયાં હો !

આને અપરંપારે

રે આને શ્રાવણ માસે.

મધુર નિનાદે પરભૂત કુળ્યા,

તરુવર પર રસમયૂરો ગહેકયા,

પુષ્પ પુષ્પ અનિલો સહલહેયાં

પ્રલકિત મંદ મુવાસે,

શ્રાવણના શુચિ માસે.

દિગ્દિશમાં વિદ્યુતનાં નર્તન,

ગગન સકળ છાયાં શ્યામલ ધન,

વહી રહી ઝરમર નિર્મળ ત્યહીંથી

આજ રસિક મુહાસે,

શ્રાવણના શુચિ માસે.

છલકયાં ઝરણાં, સરિતા, સરવર,

કલકલ રવ શું વહન મનોહર,

આવી વસ્યા સ્થળ સ્થળ હે મુંદર !

આપ શું રસ ઉલ્લાસે !

શ્રાવણના શુચિ માસે.

ચિર પિપાસિત આ દિલ આતક,

દવ બળતું, શોષાય નિરર્થક,

વર્ષાના વાયરા આવો !

વર્ષાના વાયરા ! આવો, આવો, હો ! તમે
 વર્ષાના વાયરા ! આવો !
 સાગર પર જલ ભરતી વાદળીને સાથ લઇ,
 ધરતીનું હૈયું ભીંજવો !
 હો તમે ! વર્ષાના વાયરા આવો !

*

શિખરો પર મોર કુળે, ફેડિલો આગ્ર પર
 શુંજે છે શબ્દ : "આવો ! આવો !"
 વનવનથી છુલછુલના આવે છે સાદ ધીરા,
 પંખીની ખાસને છીપાવો !
 હો તમે ! વર્ષાના વાયરા આવો !

*

હરિયાળી હસશે ને તરુવરો ડોલશે,
 સ્થળ સ્થળ પર પુષ્પનો ભસવો;
 અરણ્યાના જળ મહીં ગીત લિંડાં ગાજશે,
 ન્યાં આભલેથી વાગશે પાવો !
 હો તમે ! વર્ષાના વાયરા આવો !

*

વર્ષાનાં રસ-જળમાં ન્હાવાને યનગનતાં
 બાળક પર ધાર ભરી આવો;
 કોઈ વખત આછેરી અરમર કે કોઈ વખત
 ઘોધ સમી ઝડીઓ ઝીલાવો !
 હો તમે ! વર્ષાના વાયરા આવો !

સ્થળ સ્થળ લ્હાય વિનાશક,
 હવે કઈ શિત મંગલ આશે ?
 શ્રાવણના શુચિ માસે.

પ્રસરે જલ જીવનને તલતલ,
 મૃત આશાઓ બનો મજીવન,
 પુષ્પ, પર્ણ, વૃષ્ટ અન્ન ધરા પર
 છલકાવે અનુદાસે,
 રે પ્રભુ ! શ્રાવણના શુચિ માસે.

વસુધાનાં અંગ લીંબ્યાં હો !
 પુણ્ય મનોહર ધારે !
 અમૃતનીર સીંચાયા હો !
 આજે અપરંપારે.

વર્ષાના વાયરાં આવો !

વર્ષાના વાયરાં ! આવો, આવો, હો ! તમે
 વર્ષાના વાયરાં ! આવો !
 સ્નાગર પર જલ ભરતી વાદળીને સાથ લઇ,
 ધરતીનું હૈયું ભીંજવો !
 હો તમે ! વર્ષાના વાયરાં આવો !

✽

શિખરો પર મોર કુજો, કોકિલો આમ્ર પર
 ગુજો છે શબ્દઃ “આવો ! આવો !”
 વનવનથી ખુલખુલના આવે છે સાદ ધીરા,
 પંખીની ખ્યાસને છીપાવો !
 હો તમે ! વર્ષાના વાયરાં આવો !

✽

હરિયાળી હસશે ને તરુવરો ડાલશે,
 સ્થળ સ્થળ પર પુષ્પનો ભરાવો;
 અરણ્યાના જળ મહીં ગીત લેડાં ગાજશે,
 ન્યાં આભલેથી વાગશે ખાવો !
 હો તમે ! વર્ષાના વાયરાં આવો !

✽

વર્ષાનાં રસ-જળમાં ન્હાવાને થનગનતાં
 બાળક પર ધાર બની આવો;
 કોક વખત આછેરી અરમર કે કોઈ વખત
 ઘોષ સમી ઝડીઓ ઝીલાવો !
 હો તમે ! વર્ષાના વાયરાં આવો !

આવો તો, વાત કહું : એકલા ન આવશો,
 વીજળીનો સાથ લઈ આવો,
 મેઘલરી રાત, હૃદયે સ્વપ્નોના આશમાં,
 ખારીએથી 'હાઉક' કરી બાજો !
 હો ! વર્ષાના વાયરા આવો !

આવો ! હો તમે વર્ષાના વાયરા આવો ! !

હે જલ વરસો

વરસો, હે જલ ! વરસો !

શુક તરુવર,
તૃપિત વનેચર,
મૃત ભૂમિ, ખેતર-

ઝટ વિલસો !

વરસો, હે જલ ! વરસો !

ચૂપ મયૂરવર
નહીં કોકિલસ્વર,
ચાતક અંતર-

શોકિત, સદ્ય, હસો,
વરસો, હે જલ ! વરસો !

નહીં અવ ઝંધન,
નહીં અવ કંદન,
મુક્ત ભૂમિ; અમ રંજન-

કાળે મહેક મહેક થઈ હસો !
વરસો, હે જલ ! વરસો !

ધરતીનો સાદ

ઉમટો અંતર આજ સ્થળે સ્થળ તારા કુવારા રે,
ઉપલી લોભથી આજ મારે ઉર કરે ઉતારા રે,
સ્થળે સ્થળ તારા કુવારા રે.

દિલની વીણા ગાન બૂલી છે,
દેવ તણું આહ્વાન ભૂલી છે:

યુધ્ધ પ્રકોપે આજ લેદો એના મૌન કિનારા રે,
સ્થળે સ્થળ તારા કુવારા રે.

મૂર્છિત તાપે શોષિત અંગો,
નિષ્કંપ વૃક્ષો, મૂક વિહંગો :

વરસી ધારા, ગળવો મારા મહેલ મિનારા રે,
સ્થળે સ્થળ તારા કુવારા રે.

જલતી સિતર લીપણુ નવાળો,
ઊડતી દિગંત દૂર વરાળો.

ફૂડે જીવતાં જલતાં તેમાં પ્રાણુ બિચારા રે,
સ્થળે સ્થળ તારા કુવારા રે.

ઘોર પ્રલયકર આલ ગળતો,
જળતો આતશ સાથ ખૂઝતો,

અંતર ગહને વસી ભરી ઘો પ્રાણુ, દુલારા રે.
ઉતરી રગરગ જગવો અંકુશ માનવતાના રે.
ઉમટો અંતર આજ સ્થળે સ્થળ તારા કુવારા રે.

મેહુલિયે મ્હેર કરી રે !

મેહુલિયે મ્હેર કરી રે !
 ધરતી આગે ળળતી દીડી,
 આંતરડી કળકળતી દીડી,
 આલથી આવી મીડી સુધાની ધાર કરી રે !
 મેહુલિયે મ્હેર કરી રે !

મોટાં તરુ ને નાનકાં વેલાં,
 નીતરી રહ્યા રસના રેલા,
 પવને નાચે પાંદડાં એનાં પ્રેમ ભરી રે !
 મેહુલિયે મ્હેર કરી રે !

ખારા સિંધુનાં મીકડાં વારિ
 ભરી પધારે વાદળ સ્વારી,
 વચ્ચે વીજળીની દીપમાળ ધરી રે !
 મેહુલિયે મ્હેર કરી રે !

જલની ધારા ગીતડાં ગાતી,
 અનિલ દહેરી તાલમાં વાતી,
 ઓભની વીણા ળળતી જાતી મનડું હરી રે !
 મેહુલિયે મ્હેર કરી રે !

ગિરમાં ગહેમ્યા મોરલા લેયા,
 તરસ્યા ઝોડ્યા 'પિયુ'ળપેયા,
 ધરતી માનાં હરખ્યાં હૈયાં સુગંધ ઝરી રે !
 મેહુલિયે મ્હેર કરી રે !

પ્રીતનાં ગીતો ગાળે

કંઠમાંથી તો કેવળ લેયા ! પ્રીતનાં ગીતો ગાળે,
લેયા ! પ્રીતનાં ગીતો ગાળે.

છાને આ જગત ડગલે ડગલે ઠડવા ઘૂંટડા પાતું,
એક દિ' એ સૌ આપશે અમી પ્રેમરસે છલકાતું,
ન ઉતાવળે મુંઝાળે,
લેયા ! પ્રીતનાં ગીતો ગાળે.

મુખ પર વિપાદ આ શો ? નેનમાં આંસુધાર આ શાની ?
વચનમાં દીનતા આ શી ? મુખપે શાને દુઃખ ને ગદાનિ ?
ધીર થા, આંસુ છાળે ?
લેયા ! વીર થા, સમર સાળે.

ચીરશે ક્યામલ ચોકનાં વાદળ રિમતની વિદ્યુદ્વેષા,
રાજશે શુવનબ્યોમ ચિરંતન મંગલ જ્યોતિ રેખા,
છો તિમિર તારે આળે,
લેયા ! તેજનાં ગાનો ગાળે.

એક દિ' તારી ઝીલવા વાણી લોક બધા ઉભરાશે,
ન્યાળવા મંડળ મુખતું લાળો આતુર નેન મંડારો,
તારી એક નજીવી હાકે
વિશ્વો હાલમડોલમ થાશે,
લેયા ! તારે પગલે પગલે ધાશે.

કંઠમાંથી તો કેવળ લેયા ! પ્રીતનાં ગીતો ગાળે.

રજા પડી હોત !

કેવી પડે મજા, કેવી પડે મજા.

આ જિંદગીમાં એક દિની પડી લય રજા.
કેવી પડે મજા !

સુખ દુઃખ, હર્ષયોગ,
પથરાયા થોડથોડ

વસે તેની પાર કોઈ, એ જ હર્ષએ મજા,
એ પડી લય રજા !

રાગ દેવ, મોહ માયા,
તણી પથરાઈ છાયા,

તણ, એ અમૃતના ભયા. હર્ષએ ચિર આંદનીની મજા,
એ પડી લય રજા !

કલેશ, કંદોષ, કૃષ્ણપની,
આગ અટ્ટી અશ્વપની,

આલો આનંદના મથકની માણી હર્ષએ મજા.
એ પડી લય રજા !

ચિર આનંદ, ચિર ઓગિ,
દિવ્ય મુદ્ય મહોદધિ,

ઉછળે છે કોટિકોટિ, લઈએ એનાં મજ્જિનોની મઝા,
 ભે પડી નાથ રબ્દ !

અમી ગઈ આજ એાથ,
 તો તો આ પિતાની ગોદ,

જરી થે નહિ છોડવાના છેને થતી ગોતાગોત !
 ભે આ જિંદગીમાં એક દિની રબ્દ પડી હોત ! !

કવિ શ્રી જોડાદકરનો સંદેશો !

[ચાલંદ]

જે આપે જીવતા ઉપાન નરને મૃત્યુ પછી મૌકિતકો.
આપે આસન રમ્ય કિંતુ સહુ તે ઉચ્છેદી મર્માન્તિકો;
લઈ લે પ્રાણ રીબાવી, ખાપણ દીએ જ્યારે જીએ એટલું
એવી ભૂમિ તણા કૃતરા જનને આજે નમું હું નમું !
જેની દિવ્ય દયાથી અદી રૂપિયે પામી ગયો નોકરી
ભાવી યુગવિધાયકો, કવિ, મહાસતો રહ્યો કેળવી,
'ને મારે ય જરૂર શી વધુ તણી ? વસ્તારી હું ક્યાં હતો ?
કાવ્યોના રસખ્યાસીને વળી હશે લક્ષ્મીતણો મોહ શો ?'
એલું જ્ઞાન કરાવ્યુંને તમ હણ્યું મારા કુ—અરાનતું
એવી દિવ્ય વિભૂતિના ચરણમાં આજે નમું હું નમું !
જેતા પુણ્ય પ્રસાદથી જીવી શક્યો જુદી જુદી જિંદગી
ને આ એકજ આયુમાં લઈ શક્યો વૈવિધ્યની વાનગી:
વૈશ્યોને રસમંદિરે રસસુધા વિષ્ણુતણી પામવા,
ક્યાંથી જાત ? ન થાત પાવન પછી આ દેહ ને આત્મ આ !!
વૈદોના રમણીય ગ્રંથ તણી તો ઉપાસના થાત ના,
જેવા ભાગ્ય કપાસમાં કઢીય હું સદા મહીં જાત કાં ?
ક્યાંથી થાત હું તાત તો જગતનો ? ખેતીય જે મેં કરી,
વીશી, ડેરી, તમાકુની વિગતથી “ઉદ્યોગમાળા” લારી !
લેવાના ભવ સાતમાં અનુભવો તે મેં લીધા એકમાં,
એ જેની અમી દષ્ટિથી બની શક્યું તેને હું આજે નમું !!

આ યુગના કવિઓ

ટેકો લઈ તકિયા તણે મદલયાં બાપુશ્રી બેઠા હતા,
હોટે પાસ પડ્યો લઈ ફરી ફરી આનંદથી કૂંકતા;
'ને મારા સમ એકવાર' તણી કેં થાતી'તી તાણાતુણી
ત્યાં મેયા તણી સાથ ભાગ્ય વધતાં આવી પહોંચ્યા કવિ !

મેયાએ કવિની પિછાન સહૂને આપી મધુરી હંમે,
સંકેએ કવિએ હસંત વદને માપી લીધા સર્વને,
ત્યાં બાપુ જરી કંઈ હલ્યા, મુખ વિષે વાણી રહ્યા છે વડી,
'બોલો, કેવું લખો છો એક નમૂનો, એકાદી તો કેં કડી ?'

લગ્નવંતુ ધરી મુખે સ્મિત વદ્યા : ધીરી ગિરામાં, અહા !
કાળ્યો મીઠડી, ભંગડી, રુડકીના, ચૂસાયલા ગોટલા,
ભિખારી ઘૂવડો અને ઉકરડો, માખીય સંઘાસની
આવી હુદ્ર ચીજે ય આંખી કરીએ વિસટતા આલની !

મેયાએ વચમાં જ 'અધુ' સમજી કીધું, 'કરોને જરી
લીટી બે ત્રણમાં અમારી કવિતા મોટી જરા છે થતી,
નહિ તો કંઈ નહિ ના અમારી કરતા, લેશેય ના વાસના,
બાપુની જ બનાવી દો અબઘડી ખૂશી થશે રહેજમાં !'

નેહી કંઈ લલકારશે પણ મહીં ખ્યાલે સહૂ ડોકતા,
વારંવાર કવિશ્રીના વદનને સાથંક વિવેકતા.
'આવા પ્રાકૃત માનવી તણું નથી કેા દિ અમે જોડતા,
એવા શીઘ્ર કવિ નથી જરીય કે આજ્ઞા થતાં બોલના;

શ્રોતાનાં મન રંજવાની જરીયે આતુરી કે ના દેલા,
શબ્દોની ન ચમત્કૃતિ, ન મધુરું મંગીત કાવ્યાંગમાં.
ગાવાનું ? સ્વપને ય નાહિ સ્મરજો, અર્થાનુસારી લય-
સાથે જાય વિચારના ગચ્છતા તોતિંગ શિલોન્ધ્રય !

‘મેપા !’ જ્યાં કવિની પૂરી થઈ ગિરા કોપી વધા બાપુશ્રી :
‘કું’ છે શું ઈ કવિ કહે સ્વકળનો સારાંશ : ‘હુ ! આપુહુ !’
‘બાપુ, છે’ કવિશ્રી જરાક અવળા કેં છે અકોણા વળી,
એણે કાંઈ બનાવવાની હકમાં ચાને હશે ના બણી !

બાપુ કૃદ્ધ થયા જરા દૂર ઠરી હોઠો વધા આકળાઃ
“લઈ આવેછ શું કામ આંહી લક્ષ્મી આવાં નકામાં બધાં !
પહેલાના કવિની શું વાત ઠરવી ? ઝાંપેથી લલકારતા,
કહેવાની ય જરૂર શું ? મનગમ્યાં નાણું લઈને જતા.

માખી, ભંગડી ગોટલા ઉઝરકા કેરા કરે ભેડકાં,
એનાથી ય ઘટયા શું કામ જગમાં મેપા ! હશે આપણાં ?”
ના, ના આપણી તો હુહ કીસ્તી સૌ ગાળે છ દિગંતમાં
બાપુ ! આ જુગના કવિ-હું કહું શું ?-સાચેજ વંઢી ગયા !

કહી દે, હે મમ પુરતકં કવિતાના—

જેણે ઉજાડ, શુષ્ક ને ગ્લુમગ્લુ ઉદ્યાન સાહિત્યનું
એમા મિત્ર લખ્યા ‘છપાવ ખસ તું’ ત્યાં શુ પછી પૂછવું ?
ખર્ચા ગાઠનું ‘ગોપીચંદ’ જટ મેં છમો છપાવી પ્રતો—
મારા અથ તણી,—આહો ! ઝગહગ્યો સાહિત્યનો માઠવો ।—૧

મિત્રો, ભક્ત, પ્રશસકો મહીં દીધી મોઝેક ભેટો અને
માસિકો, અઠવાડિકો મહીં ગઈ પચાસ વિવેચને,
દુરાધ્ય વિવેચકો તણી કૃપા સુધા મીઠી ઝીલવા
ગે પચાસ, ખલાસ હાથ । થઈ ઠે આવી રીતે વાતમા ।—૨

અર્થ પ્રાપ્તિ તણે વિચાર સળકયો,—‘આઝાદ ભડાર’ને
આપી મોઢલી તુર્ત પચ્ચીસ ગણી, પચ્ચીસ એજન્ટને
આપી ખડાર ખપાવવા, રડીખડી દીધી સગા રનેહીને
આશાના ગગનાગણે પછી વરયો સ્વપ્નેરમી સૃષ્ટિએ ।—૩

ત્યાં સૂણ્ય ઠઈ દિ પછી ‘ઝીલ થયા આઝાદ ભડાર’ને,
ને એજન્ટ ન જાણ્યું, કયા રખડતો અથો ખપાવ્યા કરે ।
‘મારા અથ તણી રમિક કરશે વિસ્તૃત વિવેચના’
એ આશા હતી તે વિવેચક શ્રીએ છોડી ધરા નશ્વરા । ।—૪

તેમા યે વગી પૂર્તિ કૈંઠ કરવા આવ્યો ધમી વ્યાધ શો
ધારો પેપરનો અને લઘુ બન્યા માસિક સાપ્તાહિકો,
ઊડી ગૈ નવચેતના ઢઈ તણી, કૌમાર્ય કોનું સર્થ,
પ્રથાને અવસાનના સ્થગ પ્રતિ સુમુખને ફેરવ્યું । ।—૫

જેના તત્રી સદાય માહગીવતા એ મુનિમાસિકનું
આજા વાજનખ જાહી ઠાળ મહીં કો’ણું છું હંસે નાહિ બન્યું ।

‘પત્રિકા’ થઈ ગઈ દ્રિપાનવતી ને સૂકે રણે ફુંગ શી
રે હા ! કોલકની ગર્ધય ‘કવિતા’ કાલાન્ધિમાં ઓસરી !—૬

મિત્રોએ પ્રીતિભાવથી લખી દીધા લેખો પ્રશસ્તિભર્યા
એ સૌ દીનદશા મહીં અધિપતિ પાસે અ-છાપ્યા પડ્યા
થ્યો ‘સાભાર સ્વીકાર’ માત્ર, કંઈ જ્યાં વાંછેલ મોડું ઘણું,
કોકે લીધી ‘સ્વીકાર નોંધ’ જરી ને વાટેલ બાકી બધું !—૭

ત્યાં તો—

સુધાની નવી સાડીની વિનતિઓ વર્યો તણી સાભરી,
મંજુલા, અરવિન્દની ઊભી હતી સુ-પેનની માગણી
ઉપાને ઊડતું બલૂન, છતુને મોટર, રમાને સદા
મિષ્ટ સ્વાદની વાનગી—સહુ સર્થો સ્મૃતિ પટે સામટા !—૮

ખડાના કાઠી ઉડાવી વાંત નિશદ્ધિ વેરી કુસુમો મૃદુ-
વાણીના, સમજાવતો નિત હતો પત્ની અને બાળકો;
તે સૌનાં મન રંજુ ને પૂરી કરું કોની, શી શી માગણી ?
વાગી અંતરમાં વ્યથિત સૂરથી તંત્રી બધી સામટી ?—૯

ને ત્યાં સાંભર્યું પ્રેસ ખીલ હજીયે પૂરું ભરાયું નથી,
અંધોરોજક મંડળે મદદને દેવા સ્વીકાર્યું નથી;
માઠા ચોધડિયા વિષે જનમિયા કુબાલ જેવા તને—

રે આવા કૂર કાળમાં

કહી દે, હે મમ પુસ્તકમ્ કવિતાના શાને છપાવું ગમ્યું ? ? ૧૦

૧૯૪૫

(મારા એક કવિ મિત્રની સત્યકથાના આધારે)

સમાન હક્ક

સ્વપત્ની ખંડમાં ધસી પિયુ તણા અને ત્વરા
 થકી છ મંડી ફેંદવા કળાટના ખૂણેખૂણા,
 વળી તપાસવા કીધાં શરૂ ખીસાં પીયુ તણા-
 ફેંટનાં—

પડી ખલેલ લેખને પતિ તણા,
 મકોપ વાણીમાં ભરી વઘો: 'શુ' છે પ્રિયા ?
 શો અવાજ ? શી ધમાલ ? શી છ આ બધી ક્રિયા !
 'બરે ! રહી છું' શોધી મારી વોચ !' યઈ શિયાવિયા,
 વદી રહી ધીમે સ્વરે, ઢીઢે મુખે વચ: પ્રિયા !

'તું' સુધરી હજી નહિ,
 આ વીસમી સદી ગઈ,

હજી તું મારું-મારી વાત જાણતી વદી રહી !
 હવે સમાન હક્ક હે પ્રિયે થયા છ આપણાં
 ન જાલ મારું-તારું જાલજે હવેથી આપણાં !
 'અલે' કહી ખીસા મહીંથી 'વોચ આપણી' દીધી,
 સ્ત્રીએ હસી કરે ગ્રહી રજા રસિકની વીધી !

આડ દિ પછી વળી—

પ્રિયા તણી સવારી પિયુ ખંડ માંડી નીકળી
 ફેંદી વચ રહી બધા કળાટના ફરી ફરી

ધમાલ રહી મચી, ન ઈજ વસ્તુ તોય સાંપડી.

ન્યહીં ન્યહીં હજો પડી

ત્યહીંજ વસની ઝડી,

અસ્તવ્યસ્ત ખંડમાં પતિની દષ્ટિએ ચડી

વધો પિયુ 'ખલેલ આમ કાં મરે સડી લડી ?'

ભાભી થઈ પ્રિયા જરા,

નચાવી નેત્ર નિર્મળા,

વદી: 'તમેય રહેજ માંડી થાવ છો શું' આકળા ?

રહી છું શોખી ક્યારની છું આપણા જ ઘાઘરા !'

૧૩-૧૨-૪૬

પ્રિયા રસિકા ?

આશા હતી અંતર પામવાની
તને અને પામું ન તો મઝી રહે
ઉપાત કેં કેં સ્મરી હાંફજો હું
ઉતાવળે પથ ધખ્યે જતો'તો.

નહો હતો 'ટાઈમ' છતાં ફરીથી
જોયું ઘડીમાં વળી કેં વધાર્યો
પગે વિષે વેગ, ગયો ય ખેંચી.

આશા હતી, અંતરમાં મનોરથો
હતા, ઉછાળા વળી સાવ ઠેરા,
મુખે ધરી સ્મિત જગ વધારી
ગતિ—

અરે ! ત્યાંજ ઘડીક માંડી
એને જતી જોઈ જોડોપ થાતી
ઠર્યા વિના જો ! દરકાર મારી.
જો નિષ્કુર !—

કોણ ? પ્રિયા રસિકા ?
નહીં. બધી આ 'જન'ની વિલાપિકા !

ધમાલ રહી મન્વી, ન ઈંટ વસ્તુ તોય સાંધડી.

જ્યહીં જ્યહીં દગો પડી

ત્યહીંજ વસની ઝડી,

અસ્તવ્યસ્ત ખંડમા પતિની દષ્ટિએ ચડી

વધો પિયુ ‘ખલેલ આમ કાં કરે ઘડી ઘડી ?

ઊભી થઈ પ્રિયા જરા,

નચાવી નેત્ર નિર્મળા,

વદી: ‘તમેય રહેજ માંહી થાવ છે શું આકળા ?

રહી છું શોધી ક્યારની હું આપણા જ ઘાઘરા !’

આપની યાદી

[૨૧. કવિ શ્રી કલાપીની ક્ષમાબ્ધર્થના માથે તેમના એક સુપ્રસિદ્ધ કાવ્યનું પ્રતિકાન્ધ.]

જ્યાં જ્યાં નજર મારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની,
ગરબન ઉપર જીભની ફરે તાતી ઠટારી આપની,

ખાળકોનાં શુષ્ક, ફિક્કાં, દુર્બળાં અંગો ઉપર,
ચૂંટી, થપાટો, લાતથી યાદી ઝરી રહી આપની.

આ દિવસે ઘાટી, રસોયાની ઠરે છે રેવડી,
રાતના મુજ પર બજે બીપલુ સિતારી આપની.

ઘાટી રસોયા નવ ટકે, ચાલી જતા ત્રીજે દિને
ભાણાં મંગાવું લોજથી જો ! શી છટા રુવાળની !

જ્યાં જ્યાં મીઠાવે હાથ ચારો, ત્યાં ત્યાં ચડાવો ખાંચને,
અહેસાનથી દિલ ઝૂકતું (1) હા ! શી ખુમારી આપની !

ક્યાં ક્યાં ભલાઈ હું કરું ? દિલ ફિક્કર તમારા તાપની,
ધોવા તમે રાખો જીભે સૌ ગોટીઓ હમામની !

નાટક, સિનેમાની લઠલુ, ચોપાટીની મિઠી હવા,
તમને ય કીલમ શું ગમી ગઈ 'હાથ માંહી હાથની ?'

હું બન્યો મજનુ, તમે લયલા, ઠહો કયા પ્યારથી ?
શિરી તમે તેમજ મળી મુજને સજ્જ ફરકાડતી !

“ અરમણીય મૂંઝવણ ”

[કાન્તા]

કહાનો જોસી મધુવન વિષે મીડી જાંઝી જાગવે
કદલોલંતા વિહંગ, કૂજતી કોકિલા હૃદયે થેલી.
ત્યાં રાધિકા રવહિન પદે શાંત સન્નિભત આવે
ને ંહાલાનાં નયન મધુરાં હસ્ત પદ્મે દળાવે.
બહાલો ત્યારે મીઠડું હમીને રાધિકા-હસ્ત ચૂમે
ચો ચમુચું મિલન થતું ને હાસ્યની છાંય જોડે !
મારા ઉદે કદીક સ્ફુરતી કદપના કૈંક આવી;
જ્યારે મારા પતિશ્રી ઘરમાં વાંચતા ‘ આમલકમી ’
ત્યારે જઈને દબણું નયનો, કિંતુ દુર્લાભ આવું
પહેરે અશમા મમ પતિ, કહો, કેમ નેત્રો દળાવું ?

આપની યાદી

[૨૧. કવિ શ્રી કથાપીની ક્ષમાવ્યર્થના આથે તેમના એક
સુપ્રસિદ્ધ કાવ્યનુ' પ્રતિકાવ્ય.]

જ્યાં જ્યાં નજર મારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની,
ગરદન ઉપર જીભની ફરે તાતી કટારી આપની,

ખાગડોનાં શુષ્ક, ફિક્કાં, દુર્બળાં અંગો ઉપર,
ચૂંટી, થપાટો, લાતથો યાદી જરી રહી આપની.

આ દિવસે ઘાટી, રસોયાની કરો છો રેવડી,
રાતના મુજ પર બજે ભીપણ સિતારી આપની.

ઘાટી રસોયા નવ ટકે, ચાલી જતા ત્રીજે દિને
ભાણું મંગાવું લોજથી એ ! શી છટા રુવાળની !

જ્યાં જ્યાં મીલાવે હાથ ચારો, ત્યાં ત્યાં ચડાવો ખાંચને,
અહેસાનથી દિલ જૂકવું (1) હા ! શી ખુમારી આપની !

ક્યાં ક્યાં ભલાઈ હું કરું ? દિલ ફિકર તમારા તાપની,
ધોવા તમે રાખો જીભે સૌ ગોટીઓ હમામની !

નાટક, સિનેમાની લઢણ, ચોપાટીની મિઠ્ઠી હવા,
તમને ય કીલમ થું ગમી ગઈ 'હાથ માંડી હાથનો ?'

હું બન્યો મજનુ, તમે લયલા, કહો ક્યાં પ્યારથી ?
શિરી તમે તેમા મળી મુજને સખ ફરકાદની !

પફૂફ, પાઉડર, સેન્ટ, સ્નો, લિપ્સ્ટીક તણા અંબારથી !
તીભેરીને તળિયે મળી ખૂદલી હવા આકૃતાબની !

ભૂલી જવાતી છે બધી લાખો જખાનો સામટી,
નહીં વીસરું આપે દીધું આ ઘર ભરી સંતાનથી !

કિસ્મત કરાવે ભૂલ તે, પામ્યો પ્રસાદી આપની,
કહ્યું રહે રહી જીવનમાં ઠેક યાદી આપની !

બે મિલન

(૧૯૪૧-પ્રથમ મિલન)

રાત પૂનમની હતી.

આકાશથી ધરતી પરે વર્ષા વહન્તી રસ તણી,
તારા અમકતા'તા હતી કંઈ આબુખાજુ વાદળી,
ત્યારે મળી'તી પહેલવહેલી પ્રેમણીની જોડણી
બે કવિની !

આંહ, પૂનમ રાત ને બંનેય જણ કવિ ને વળી
પહેલુંજ આ મિલન પછી રે' વાતમાં તે શી કમી !
નરસિંહનાં પરભાતિયાં ને 'પદ મધુર મીરાં તણાં
ગરબી દયાની, ચાખખા લોબ તણા, બોધક દુહા
અખા તણા— પ્રાચીન યુગની—
લઈ ખબર નાખી મિનિટમાં !

અર્થા કલાનીતિ તણી, અર્થધનતા, ગેયતા !
વાદ વાસ્તવ- ભાવના, અર્થા પ્રશ્ન અનેકધા !
ત્યાં ખારના ડંકા અથા ઘડિયાળમાં ! ગૃહિણી વદી
તે સૂણીને: 'સૂઈ જાવ આલો, રાત અર્ધાં ગઈ વહી,
પોઢયા કવિ ઉભય રહી ગઈ વાત કે' કે' આજુકહી !

(૧૯૫૧-ત્રીજું મિલન)

એ જ ઘર એ અગાથી ને પૂનમની રાતડી,
દસ વર્ષ પર ત્યાં બે કવિએ વર્ષાવી'તી રસની ઝડી !
ત્યાં આજ પાછી ચિર સમે મંડાઈ'તી રસગોહડી !
'ધડે' કેટલા તમને મળે છે ! કાપડ મળે છે કે નહિ !

ના ગોળ, સાકર, ઘી ન ચોખ્ખું, શી વીતકો સહેવી રહી
અહિયાં ય એવું.

કંઈ ન કહેવું બોલ્યા કવિ વળતો ઉત્તર,
જ્યાં જુવો ત્યાં જસ દીસે છે ‘કયુ’ તણી સુદીર્ઘ લંગ
ટ્રેનમાં ને જસ મહીં, રેશન મહીં ને જસ બધે
એ એજ ‘કયુ’ જતા કલાકો, લખવાની ચે પગ ના મળે
કોલેજ, શાળાની વધી ફી, ચોપડી મોંઘી બની,
ઘર તણાં ભાડાં વધ્યાં, નવ પગારમાં પાઈ વધી.
કાળાં બજારો લે છ લાવો રાક્ષસી.....

કંઠા બજારો

ત્યાં ખારના ઘડિયાળમાં ગૃહિણી કવિની ખારણે
જિભી રહી મૂક, સ્તબ્ધ એની આંખ જલખિંદુ અરે !
દસ વર્ષમાં પલટાઈ ગઈ કેવી બધી દુનિયા અરે !
કહેતી કવિ પત્ની વિલોકી રહી પૂનમના ચાંદને,
સંભારતી ગત દસ વર્ષ પહેલાંની પૂનમની રાતને !

કેશ-રાત્રુઓને

[શ્રી. પ્રદ્યાદ પારેખના " જનાવટી કૂચોને " એ કાવ્યનું પ્રતિકાવ્ય]

[શિખરિણી]

તમારે અસ્તરો છે,
બીજાં ચે શરો છે.

ધરાકીએ દીધો તવ જીગરમાં અગ્નિકણુ છે,
બીજા ધંધાદારી થકી ચમકાવતું જીવન છે;

લઈ માથું હસ્તે,
મુઠો અસે અસે-

ધનિકો, રંકોને, શિશુ, યુવક, વૃદ્ધો-સકળને,
કરી જાયાં નીચાં શિર, કરી દીધો સાફ 'વન'ને !

તમે જો કે છોલો,
પરંતુ કેં જોલો,

અરે ! જતું લોળો ! અમલ કરતો સૌ નમી નમી,
ખરે ! રાજ્યશ્રી રહી તવ ચરણ નાથી ! ચુમી ચુમી !

પરંતુ જાણો છો ?
હતી તસ્દી ત્યો છો ?

ખિચાર આ નાના ગિર ઉપરનાં દેશ કુમળાં,
મુગંધી તેલોથી મુગ્ધિત બની નિન્દ્ય શ્રેયસ્

ન જાણો, યોલું છું;
પરંતુ ગોલું છું;

ચલાવો છો કાં કાતર કુટિલ એવી લટ પરે ?
અરે ! એવી જાંફી લટથી દિલ મોહ્યાં કંઈ હશે ! !

જુલાઈ '૪૬

લીટી રચાતી ચાલી

આકાશે વીજળીએ કીધા ચમક ચમક ચમકારા.
 મેહલિયે ધીરે રહી ઝરમર વરસાવી જલધારા.
 ઉરનો દરિયો ચડિયો હિલોળે ગર્જન ઘેરું જગાડયુ,
 મેં લઈ કાગળ-પેન મધુરું કાવ્ય લખવા માંડયુ.
 નલિન, લતા લઈ લાકડી મારી કરતાં અશ્વ-સવારી,
 ‘ચલ ઘોડા’ના ઘોર ગવાળે ઠરી મૂઢી કીકીચારી.
 (પણ મારી તો ધીમે ધીમે લીટી રચાતી ચાલી.)
 પાછળ ખૂણે જેમી મુઘા શીવતી’તી ત્યાં પહેરણ,
 નલિન, લતાને જરા ટપારી ધીમી વઢી વચન:
 ‘જહાર રમેને બવ આલ્યાં સૌ’ જોડી ખીતા ખીતા
 ‘નથી જોતા આ લાઈ તમારા લખી રહ્યા છ કવિતા !’
 ‘ચાલ’ કહીને લતા, નલિન સૌ જહાર ગયા ફળિયામા
 ‘ચલ ઘોડા’ના મૃદુ કલનાદો ગુંજ્યા માત્ર હવામાં
 હજી રહ્યા’તા વિશેષક જે તરવો પાછળ મારી
 ઉપા છતુ જે પાછળ જોડા કરતા ધૂસ્તાપાટી !
 (પણ મારી તો ધીમે ધીમે લીટી રચાતી ચાલી !)
 પાછળ ખૂણે જેમી મુઘા શીવ’તીતી ત્યાં પહેરણ,
 ઉપા છતુને જગ ટપારી ધીમી વઢી વચન:
 ‘જહાર રમેને બવ અલ્યા સૌ’ જોડી ખીતા ખીતા
 ‘નથી જોતા આ લાઈ તમારા લખી રહ્યા છ કવિતા !’

‘ચાલ’ કહીને ઉપા, છતુ ચે ખડાર ગયા ક્રજિયામાં,
 ‘શાંત પડી ગઈ ટોળટીખળની મંજુલી સ્વરધારા
 (પણ કાં ખૂટયા અંતર મારે શબ્દોના અથવારા?)
 પછી દીકું તો સુધા તણી ચે મૃતિ કાં અહીં ન મળે?
 દીકી જરા દર હસંત વદને જે ખાળકની વચ્ચે!
 ફરી ઉપાડી કલમ છતાં ના વાણી અંતર સ્ફુરી,
 પ્રશાંત આ સૂનકાર મહીં ચે કડી રહી અણપૂરી?
 શબ્દો સરતા સરતા ભાગ્યા, છંદ અડયો સ્વચ્છંદ,
 કંઈ સ્ફુરવાની આશામાં ગીટ માંડી રાખી દિગંતે!
 બાંગી ઊર્મિ, કલ્પનભાવો નાસ્યા અવળે પંથે!
 નલિન, લતા સૌ અહીંઆ આવો છવંત રત્નના ભાવો,
 ઉપા છતુ સૌ પાછાં આવી એકલતા અળસાવો.
 લઈ દયો લાકડી શરૂ કરી ઘો પાછી ઝોજ સવારી;
 ‘ચલ ઘોડા’ના મૃદુ કલનાદે ફરી મૂકો કીકીઆરી!
 નિઃસંકેચે ફરી આનંદે વળી એ ધૂંસ્તાપાટી
 કરો, મુધાને હવે મજા ના કોઈની કરવી ટાઢી.
 કવિતાની છવતી રસવાડી, શીઠ ઉપાધી ખાલી?
 (ફરી મારી તો ધીમે ધીમે લોટી રચાતી ચાલી!)

પૂલ ઉપરથી

પૂલ ઉપરથી કેા કુમારી
બજવંતી અંગે રૂપસિતારી .

આવતી'તી, ફરથી હું દેખતો તનુચંદ્રિ તેની,
ક્યારે સરે નજદીક, ને હું જ્ઠાઉં એા રમરૂપ હેતી !

ધીમે ધીમે વધતા ઠંઠમ,
જીલ પર સરે સાકી, મનમ !

અંતર તલસતુ'તું પિપાસુ દર્શને ચાવા ખતમ !

આવી નજીક, નયનો બિરાદર,
તાકે ફનાના સહ પર,

પણુ હાથ ! કયાંથી આભથી બલગિંદુ કેા ચરમા ઉપર,
ગઈ વાદળી ટપકી, અગાડયો જોલ આખર એકદર !

૨૬-૭-૪૮

પ્રણય અને પરિણય

[ચિખરિણી]

‘મુચ્ચારુ પેલી’, ને ‘ધનિક જન છે,’ ન્યોન્ય મત થ્યા,
પછી પ્રીતિ કેરા અરુણ સમ જે ઝોટ મલક્યા,
‘પ્રિયે, દેવી, બહાલા,’ કલમ થકી સંબોધન મળ્યાં,
અને માંજે છાયા મહીં ઉભયનાં ચિત્ર પ્રગટ્યાં !

૬૬

‘ષ્ટયા ગાંડ્યા વિના ભમ છ, નથી જોઈંગ ગમતા,’
‘ફરો મોડી ગતે કયહીં ? ચૂપ ? ન શબ્દેય વદતા !’
‘તમારે શુ ?’ બોલ્યા ઉભય, રીસમાં હોઠ ફફડ્યા,
છળી સાથે પાછા અલિનવ સમાચાર પ્રગટ્યા !

“ દેવ દુહંભી ગાળે ”

એક કવિએ લખી કવિતા મદ્યગી મુઝાની પર,
પદ દ્રવ્ય એને આંઝર ઝણકે, કર રણકે કંઠલઃ
રૂપ મધુર મુમંગલ !

અલક લટો સહ રમે લહરીઓ, પુષ્પ ગૂંથ્યા નવગંગી,
પળે પળે ગમ મૌરલ બહેતી, મૂર્તિમતી વામંતી !
ગણોહો ! ગાજ સીંહી મૂઠંગી ! !

રિમતસુધા બહે આલગ ઓળે. ખંજન રમ્ય કપોલે,
એનું પીયૂષ બીલવા ઉત્સુક હૃયાં મળતાં ટોળે;
ફિલ પ્રમોદને હિંદોલે !

શુચિતાની ગમમૂર્તિ, મારું જીવન આજ અધૂરું,
અણઅણના ખંડિત દૂકડા જીવનબીન બસરું;
આવ મળિ ! તવ માટે મૃતું ! !

—વિવેચકનો અભિપ્રાય—

૧ ભાવ રસિક છે, મુરમ્ય કલ્પના, છંદ મુગેય મધુરા,
સ્વરબ્યંજનનું અદ્ભુત મંગીત, કવિ ખીટ્યા છે પૂરા
પ્રણયમમગ્ના શ્રૂત !

જગ કાવ્યોની શ્રેષ્ઠ પકિતના કાવ્ય તમારું ગળે,
ગુર્જરીનું ફારિદ પ્રીટાડયુ તમે કવિવર આળે;
ને દેવદુહંભી ગાળે !

‘પણ કહી દો’ વદ્યા વિવેચક ‘આ છે કોણ કુમારી ?
 ઢરી તમારી દિલની ચોરી ! કયે સ્થળે વસનારી ?
 તવ દિલ તણી દુલારી !’

‘કંઈ નહિ કંઈ નહિ’ કહે કવિશ્રી લલજની ઢળી છાયા,
 ‘નહીં કહી દો કયા દગળાણે પ્રારબ્ધ લેખ લખાયા ?
 કયાં આત્મે આત્મ પીછાન્યા ! !

કવિવરના કોમલતર હેચે અસ્ફુટ ભાવો બિંધ્યા,
 અંતગ્ના અણુ આણુની અંદર કોકિલ ગૂઢ ટહૂંકયા;
 વહેતા સર વાણીનાં મૂકયાં:—

‘મુજ અંતરની મ ગલ “જ્યોતિ” રહે તમારે ઘેર, ’—
 માફ કરજો ’—’ કરે માફ શું ? કીધો કાળો કેર;—’
 થયું વિવેચકને વેર.

‘હુદ્દ કવિ, તું’—’ હુદ્દ હું કાં ? આ શ્રેષ્ઠ પંડિતમાં રાજે,
 ‘લાવ મધુર છે સુરમ્ય કલ્પના’ મૂકી મત આ છાજે ?
 બે દેવ હુડુંભી ગાજે ! !’

એક કોલેજિયનને એવી ટેવ !

એક કોલેજિયનને એવી ટેવ, નટનટીઓને ગણતો દેવ;
 કાઢે બાપ લગનની વાત, મથવે ઘરમાં ઉડકાપાત !
 ખીસામાં ફાટા લઈ ફરે, રૂપ દીઠે ઈશ્વરા કરે !
 પડે ચંપલ મુઠ્ઠુ કેા હિ પીઠે, માન મળ્યું ઢંઢેરા પીટે !
 કોઈ નીકળી નામીંથી નટી કે નિરખવાને કાઢે હડી,
 હરતાક્ષર લેવા તડકડે, ન મળ્યા તો છળી આગળ રહે !
 મળી મૂલાકાત તો બોલે વાહ ! નિરાશ થાતાં કાઢે આહ !
 કંઈ નટીએ કેમ બદલ્યા પતિ, નોંધ એની પાસે અથ-ઈતિ !
 સિનેમાની કોઈ કરતું વાત, કરે વિવેચન પાડી જાત :-
 કાનનનો કોઠિલ શો સૂર, નસિમ સુંદરતા મશાહૂર !
 જાહુઈ છે મૂમતાઝી નેન, રહે સતાવી દિવસ રેન !
 ચીટણીસની ગાલી ગઈ ચમક, નલિનીની નીકળી છે ઝમક !
 અશોકની એ ખીજ પાંખ, બની જગતની ચાલે આંખ.
 પણ પ્રણયમસ્તીની વાત, રાજ ને નર્ગિસ આડો આંક !
 લાવે પશ્ચિમના અહીં નખરા, સરવ ન કે' ને જીડે ઠાંકરા.
 જારતભૂષણ ને મીનાની જોડ હવે જામી મસ્તાની !
 એવી તો કંઈ જામતી જોડ, વરસમાં થાતી તોડાફોડ !
 (દિલીપ કામિની, અશોક લીલા, કચાચે છે ઈના ઈ ચીલા ?
 ત્રિલોક નિરુપા, નૂતન નાસિર. આ જોડી શું રહેશે સ્થિર ?
 સોરાબ મોદી દુર્ગાજોડે, ક્યાંય દેખાય છે સાચે જોડે ?)

નટ રહેતો મદમાતો અંગ, પણ નટીના ઓસરતા રગ !
 નટ એનો એ નવલી નટી, એમ ભેડીઓ જાય બદલતી !
 માંડ સૌ દસકો ચે છવે, કેવળ ગયું કે આંખો રવે !
 દીકરી બનતી તે બનતી મા, વહુજ થઈ જાય મામુજ મા !
 ‘હીરો’ને હડમેલી મૂકે, બને છુટ્ટો મે ગરદન મૂકે !
 ઇપ યૌવન છે અહીંનો સાર, એ ગયું કે મંદ બજાર !
 સાંભળનાર વચ્ચેથી પૂછે : પૂછું વાત જો તમને રૂચે !
 ‘કામ કરો છો હમણાના શું ?’-કોલેજિયનને આવ્યું બગાડું !
 ‘નોકરી છે કે વિદ્યાભ્યાસ ?-યુવકને થઈ નાસાનાસ !’
 છે ઘરની કંઈ જવાબદારી ? કે મારુતી સમ છો પ્રહારી ?
 ‘બસ’-ત્યાં તો સામેથી આવી કોલેજિયનને કારી કાવી,
 માફ કરો આવી ગઈ ‘બસ,’ ફરી મળીશું કોક દિવસ !

કળિકાળના કૃષ્ણસુદામો

[કવિ પ્રેમ નંદના 'સુદામાચરિત'ના

અનુદ કાવ્યખંડનું પ્રતિકાવ્ય]

પછી શામળિયોજી જોલિયા, તને સાંભરે રે ?
 આપણુ જાને જણાની જોડી, મને કેમ વીસરે રે ?
 આપણે કંઈ કાળ રહેલા માથ, તને સાંભરે રે ?
 હાજી યરોડા જેલની એ જોડી, મને કેમ વીસરે રે ?
 ભોંયપથારી ને હાથનું ઓસીકું, તને સાંભરે રે ?
 હાજી જમતા જાળરી લૂણી, મને કેમ વીસરે રે ?
 કરતા ત્યાગ-સેવાની વાત, તને સાંભરે રે ?
 મંત સંત તણા સંગાથ, મને કેમ વીસરે રે ?
 લાડીમાર, બંધુકના બાર, તને સાંભરે રે ?
 દેતા ક્ષિટિશને પડકાર, મને કેમ વીસરે રે ?
 પછી હિંદ થયું આઝાદ, તને સાંભરે રે ?
 આનંદ-ઉત્સવગાન, મને કેમ વીસરે રે ?
 આપણા સમર્પણોની સિદ્ધિ તને સાંભરે રે ?
 તું થયેલ પ્રધાન, મને કેમ વીસરે રે ?
 સુંદર બંગલો, હાજર મોટર, તને સાંભરે રે ?
 મારે છાપરેથી ટપકે મેઘ, મને કેમ વીસરે રે ?
 રેન, રેન, એરકન્ડિશન્ડ તને સાંભરે રે ?
 હું વીરમગામ-દાદર બહુનું રેન, મને કેમ વીસરે રે ?

દેવ માન, સમારંભ, મિજબાની નને માંભડે રે ?
 કરગરતા લિહુદ ચોપાસ, મને કેમ વીસરે રે ?
 ઠેર ઠેર ભાપણના લાલડાટ, તને સાંભરે રે ?
 એમાં ગાંધીજીનું નામ તો ખાસ, મને કેમ વીસરે રે ?
 આપણી ચોજનાઓની વાત, તને સાંભરે રે ?
 મારી લંગોટી હજી સાળૂત, મને કેમ વીસરે રે ?
 મારાં બાબાબેળી લાણે પરદેશ, તને સાંભરે રે ?
 આપણી એહ નીતિ અદ્ભુત, મને કેમ વીસરે રે ?
 મારી બાહોબલાડીનો એ કાળ, તને સાંભરે રે ?
 હતા ઉદ્ધાટકના શિરતાજ, મને કેમ વીસરે રે ?
 આપણે તે દિનથી જુઠા થયેલ, તને સાંભરે રે ?
 તેને વહી જ્યાં વળે જ પાંચ, મને કેમ વીસરે રે ?
 ચૂંટણીમાં આ વેળા ન હું ક્ષાવ્યો. તને સાંભરે રે ?
 તેથીસ્તો મળિયા આવજ, મને કેમ વીસરે રે ?

૧૯-૧૧-૫૭

૨૭-૬૧

કોલેજ વિદ્યાર્થીને

[‘ ગુજરે જે શિરે તારે જગતનો નાથ તે સહેજે ’

જો સ્વ. ડૉ. વિ. જાલની સુપ્રસિદ્ધ ગઝલનું પ્રતિગાથ્ય !

ગુજરે જે શિરે તારે જાનનો નાથ તે સહેજે,
ગણ્યુ જે ખ્યાલું પિતાએ અતિ ખ્યાલું ગણી લેજે.
ગુરુઓની લૂણી વાણી મહીં ના સાર ભાસે તો,
ઘડી બે ચંદ્રમુખી પર નજર તું ફેરવી લેજે, !
નવો પેસો ય શું થાશે જગતમાં મૂલ્ય પંડિતનું ?
ધરીને નામ ‘ રોકોલર ’નું મફત બદનામ ના થાજે.
પુસ્તકોના લિક્ષાક્ષમાં ખરી વસ્તુ નહીં ભાસે,
નિહાળી લાયબ્રેરી કે જીજ્ઞે રસ્તે વળી જાજે !
સિનેમા, નાટ્યનો રસિયો રખે ચૂક ‘ મેટિની ’ એકથે,
ઉધારી જાય હુદથી તો પિતાને પત્ર બે લખજે.
કરકસરની શિખામણને ફૂંકી દેજે ધૂમાડામાં-
બીડીના, ને ન સૂટ, ખૂટનો કમી ભપકો થવા દેજે !
રહે છે દૂર દિલબર સૌ ખીસાં બે હોય ખાલી તો,
ભરેલી દોડતાં આવે-ન વિશ્વાસે ઠલી રહેજે.
બની “ મજનુ ” થજે જાહિર ગલી, શેરી, બગીચે પણ
સનમ-અંપલ-પ્રસાદીની મજા તો એકત્રે લેજે !
અહીં નાટક, મનોરંજન, રમત, આનંદ-સંમેલન,
કલા, સૌંદર્ય ને સંગીત-ન બાકી કંઈ રહે જોજે !

અહીં લાંબાય તરસો તો ઉતાવળ શી છે પદ્મવીની ?
 થતું લઘુતર વધુ પાકું : દિવાસો ના કદી જોજો !
 મળે ને 'પાસ' કે 'ફેધલ', સદા સંતોષમાં રહેજો,
 છ-માસીનાં પરિણામો ઘરે ના કોઇને કહેજો !
 ઠંઠું ફેસ્ટીકલાસ લાવે છે, ન તેની સંગતે રહેજો,
 સદા એ "આમ જનતા"ની સહે રહીને મગા લેજો !
 અધૂરું જો રહે શિક્ષણ ઉપાડી કે નવી ચગવળ,
 કરી સમદુઃખિયાં લેગાં તું એ "નેતા" બની જાજો.
 છતાં એ દષ્ટિ તો મંત્રી-ગવર્નરના જ હોદ્દા પર
 સદા રાખજો, ખાલી થતાં ખૂરસી મળી જાશે !
 મળે ખૂરસી પછી પીડા તને શી છે કહે, બાઈ !
 બધી પીપુડી ગાજરની બજે નહિ તો જજો ખાઈ !

૩૦-૧૨-૫૮

૬૨

